

NOC W GALERII

MATERIAŁ EDUKACYJNY DO FILMU

FUNDACJA WSPÓŁPRACY
POLSKO-NIEMIECKIEJ

STIFTUNG
FÜR DEUTSCH-POLNISCHE
ZUSAMMENARBEIT

WSTĘP DO PRZEWODNIKA DLA NAUCZYCIELI

Do rąk nauczycieli oddajemy materiały edukacyjne, poruszające trudny temat wzajemnych stosunków polsko-niemieckich przez ponad tysiąc lat wspólnego sąsiedztwa. Wspólna historia Polski i Niemiec obciążona jest z obu stron wieloletnim bagażem wzajemnych uprzedzeń i negatywnych stereotypów. Okres rozbiorów i tragedia II wojny światowej sprawiły, że zapomniane zostały te okresy wspólnej historii, kiedy Polacy i Niemcy potrafili twórczo współpracować dla dobra swoich krajów i Europy. O tym, że tak było, można się było przekonać, zwiedzając otwartą w 2011 roku w berlińskim Martin Gropius-Bau wystawę, która pokazywała nie tylko czasy konfliktów, ale również współpracy i sojuszu.

Przygotowane dla Państwa materiały mają za zadanie pokazanie wybranych zagadnień ze wspólnej historii polsko-niemieckiej. W skład pakietu wchodzi zarówno materiały dla nauczyciela, jak i dla ucznia. Materiały dla nauczyciela obejmują: sześć propozycji scenariuszy lekcji, pomoce dydaktyczne (mapy, ilustracje, tablice synchroniczne, teksty źródłowe) oraz film pt. „Noc w galerii”. Materiały dla ucznia obejmują zestaw pomocy dydaktycznych oraz film. Na stronie internetowej projektu www.nocwgalerii.pl będziemy zamieszczać także dodatkowe materiały zarówno dla nauczycieli, jak i dla uczniów, a także konkursy i aktualne informacje o projekcie.

Zamiarem autorów pakietu było przygotowanie materiałów, które nauczyciel może wykorzystać nie tylko do realizacji zaproponowanych zajęć, ale również jako inspirację do tworzenia własnych scenariuszy zajęć lekcyjnych oraz projektów edukacyjnych. Zadania zaproponowane do wspólnej realizacji przez klasę lub grupę uczniów mogą być wykorzystane zarówno na lekcjach, jak również jako forma podsumowania realizowanego projektu. Wybór tekstów źródłowych, ilustracji i map może z powodzeniem zostać wykorzystany zarówno na lekcjach historii, jak i na lekcjach przedmiotów pokrewnych, m.in. wiedzy o kulturze, wiedzy o społeczeństwie czy języku polskim. W podobny sposób można wykorzystać film. W scenariuszach został on podzielony na fragmenty dostosowane do tematu zajęć. Można go wykorzystać również w całości. Świetnie sprawdzi się na lekcji wiedzy o kulturze, jak również na zajęciach z wiedzy o społeczeństwie jako doskonały punkt wyjścia do dyskusji na temat uprzedzeń, stereotypów, różnic w ocenie przeszłości i tego, jak te wszystkie dylematy wpływają na teraźniejszość i przyszłość. Zachęcamy również do samodzielnego uzupełniania załączonych materiałów. Mamy nadzieję, że nasze propozycje okażą się dla zainteresowanych nauczycieli pomocą i ułatwieniem w codziennej pracy.

Przygotowany przez nas materiał adresowany jest przede wszystkim do uczniów szkół gimnazjalnych. Poniżej przedstawiamy naszą propozycję tematów lekcji powstałych na podstawie filmu „Noc w galerii” i ich korelacje z nową podstawą programową do nauczania historii i wiedzy o społeczeństwie dla szkół gimnazjalnych.

Autorzy materiałów: Jacek Konik, Adam Rębacz, Anna Ziarkowska

1. KRZYŻACY – FAKTY I MITY, klasa II

Korelacja z podstawą programową przedmiotu historia:

Wątek: „Społeczeństwo średniowiecznej Europy”

Uczeń „charakteryzuje funkcje gospodarcze, polityczne i kulturowe miast w średniowieczu”.

Wątek: „Kultura materialna i duchowa łacińskiej Europy”

Uczeń „wyjaśnia kulturotwórczą rolę Kościoła w dziedzinie nauki, architektury, sztuki i życia codziennego średniowiecznego społeczeństwa”.

Wątek: „Polska dzielnicowa i zjednoczona”

Uczeń „porządkuje i sytuje w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi w epoce Piastów”.

Wątek: „Polska w dobie unii z Litwą”

Uczeń „sytytuje w czasie najważniejsze wydarzenia związane z relacjami polsko-krzyżackimi w epoce Jagiellonów”.

Wątek: „Polska i Litwa w czasach ostatnich Jagiellonów”

Uczeń „ocenia politykę zagraniczną ostatnich Jagiellonów”.

2. POLSKO-NIEMIECKIE MAŁŻEŃSTWA I CO Z TEGO WYNIKŁO?, klasa I–II

Korelacja z podstawą programową przedmiotu historia:

Wątek: „Polska pierwszych Piastów”

Uczeń „wskazuje, na przykładzie państwa pierwszych Piastów, charakterystyczne cechy monarchii patrymonialnej”.

Uczeń „ocenia dokonania pierwszych Piastów w dziedzinie polityki, gospodarki i kultury”.

Wątek: „Polska i Litwa w czasach ostatnich Jagiellonów”

Uczeń „ocenia politykę zagraniczną ostatnich Jagiellonów”.

Wątek: „Rzeczpospolita Obojga Narodów i jej sąsiedzi w XVII w.”

Uczeń „wyjaśnia główne przyczyny wojen Rzeczypospolitej ze Szwecją, Turcją i Rosją”.

Wątek: „Epoka napoleońska”.

Uczeń „wyjaśnia okoliczności utworzenia Legionów Polskich i Księstwa Warszawskiego oraz opisuje cechy ustrojowe i terytorium Księstwa Warszawskiego”.

Wątek: „Życie pod zaborami”

Uczeń „charakteryzuje i ocenia zróżnicowane postawy społeczeństwa wobec zaborców”.

Korelacja z podstawą programową przedmiotu wiedza o społeczeństwie:

Wątek: „Naród i mniejszości narodowe”

Uczeń „wyjaśnia, uwzględniając wielonarodowe tradycje Polski, jaki wpływ na kształtowanie narodu mają wspólne dzieje, kultura, język i tradycja”.

3. HABSBUROWIE I JAGIELLONOWIE – RODZINNA RYWALIZACJA, klasa II

Korelacja z podstawą programową przedmiotu historia:

Wątek: „Polska w dobie unii z Litwą”

Uczeń „wyjaśnia przyczyny i ocenia następstwa unii Polski z Litwą”.

Wątek: „Polska i Litwa w czasach ostatnich Jagiellonów”

Uczeń „ocenia politykę zagraniczną ostatnich Jagiellonów”.

Korelacja z podstawą programową przedmiotu wiedza o społeczeństwie:

Wątek: „Naród i mniejszości narodowe”

Uczeń „wyjaśnia, co dla niego oznacza być Polakiem (lub członkiem innej wspólnoty narodowej) i czym obywatelstwo różni się od narodowości”.

Uczeń „wyjaśnia, uwzględniając wielonarodowe tradycje Polski, jaki wpływ na kształtowanie narodu mają wspólne dzieje, kultura, język i tradycja”.

Korelacja z podstawą programową przedmiotu wiedza o społeczeństwie:

Wątek: „Patriotyzm dzisiaj”

Uczeń „uzasadnia, że można równocześnie być Polakiem, Europejczykiem i członkiem społeczności światowej”.

4. WIT STWOSZ, MIKOŁAJ KOPERNIK – PROBLEM TOŻSAMOŚCI?, klasa II

Korelacja z podstawą programową przedmiotu historia:

Wątek: „Kultura materialna i duchowa łacińskiej Europy”

Uczeń „wyjaśnia rolę kulturotwórczą kościoła w dziedzinie nauki, architektury, sztuki i życia codziennego średniowiecznego społeczeństwa”, „porównuje główne elementy kultury rycerskiej i miejskiej”, „rozpoznaje zabytki kultury średniowiecza, wskazując różnice pomiędzy stylem romańskim a stylem gotyckim, z uwzględnieniem przykładów z własnego regionu”.

Wątek „Humanizm i renesans”

Uczeń „wyjaśnia źródła rozwoju kultury renesansu oraz opisuje jej charakterystyczne cechy”, „charakteryzuje największe osiągnięcia m. in. Mikołaja Kopernika”.

Korelacja z podstawą programową przedmiotu wiedza o społeczeństwie:

Wątek: „Patriotyzm dzisiaj”

Uczeń „uzasadnia, że można równocześnie być Polakiem, Europejczykiem i członkiem społeczności światowej”.

5. PAŃSTWA NIEMIECKIE A ROZBIORY RZECZYPOSPOLITEJ, klasa II

Korelacja z podstawą programową przedmiotu historia:

Wątek: „Rzeczpospolita Obojga Narodów w XVIII wieku”

Uczeń „przedstawia przyczyny i przejawy kryzysu państwa polskiego w czasach saskich. Uczeń wyjaśnia zmiany położenia międzynarodowego Rzeczypospolitej w XVIII wieku”.

Wątek: „Walka o utrzymanie niepodległości w ostatnich latach XVIII wieku”

Uczeń „sytytuje w czasie I, II i III rozbiór Rzeczypospolitej i wskazuje na mapie zmiany terytorialne po każdym rozbiórce”, „rozdziela wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny upadku Rzeczypospolitej”.

Wątek: „Europa po kongresie wiedeńskim”

Uczeń „wyjaśnia główne założenia idei liberalizmu, socjalizmu oraz idei narodowych w Europie w I połowie XIX w.”.

Wątek: „Życie pod zaborami”

Uczeń „wyjaśnia cele i opisuje metody działań zaborców wobec mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej”

Uczeń „porównuje warunki życia społeczeństwa w trzech zaborach w II połowie XIX w., uwzględniając możliwości prowadzenia działalności społecznej i rozwoju narodowego”.

Wątek : „Europa i świat na przełomie XIX i XX w.”

Uczeń „charakteryzuje przyczyny i następstwa procesu demokratyzacji życia politycznego”.

Wątek: „Sprawa polska w I wojnie światowej”

Uczeń „charakteryzuje stosunek państw zaborczych do sprawy polskiej oraz opisuje poglądy zwolenników różnych orientacji politycznych”.

Uczeń „ocenia wysiłki zbrojny Polaków”.

Uczeń „wyjaśnia międzynarodowe uwarunkowania sprawy polskiej”.

Korelacja z podstawą programową przedmiotu wiedza o społeczeństwie:

Wątek: „Patriotyzm dzisiaj”

Uczeń „wyjaśnia, co łączy człowieka z wielką i małą ojczyzną i omawia te więzi na własnym przykładzie”.

Uczeń „wyjaśnia, odwołując się do wybranych przykładów, czym według niego jest patriotyzm; porównuje tę postawę z nacjonalizmem, szowinizmem i kosmopolityzmem”.

Uczeń „rozważa, odwołując się do historycznych i współczesnych przykładów, w jaki sposób stereotypy i uprzedzenia utrudniają dziś relacje między narodami”.

6. II WOJNA ŚWIATOWA. ZAGŁADA, klasa III

Korelacja z podstawą programową przedmiotu wiedza o społeczeństwie:

Wątek: „Życie społeczne”

Uczeń „wyjaśnia, jak tworzą się podziały w grupie i w społeczeństwie (np. na „swoich” i „obcych”), i podaje możliwe sposoby przeciwstawiania się przejawom nietolerancji”.

Wątek: „Patriotyzm dzisiaj”

Uczeń „wykazuje, odwołując się do Holokaustu, zbrodniczej polityki III Rzeszy wobec Polaków w czasie okupacji oraz innych zbrodni przeciw ludzkości do jakich konsekwencji prowadzić może skrajny nacjonalizm”.

Wątek : „Państwo i władza demokratyczna”

Uczeń „wskazuje różnice w sytuacji obywatela w ustroju demokratycznym, autorytarnym i totalitarnym”.

Uczeń „wyjaśnia zasady: większości, pluralizmu i poszanowania praw mniejszości w państwie demokratycznym”.

WYBÓR MATERIAŁÓW ŹRÓDŁOWYCH DLA NAUCZYCIELA PRZYGOTOWANY DO POSZCZEGÓLNYCH SCENARIUSZY ZAJĘĆ:

1. KRZYŻACY – FAKTY I MITY, klasa II

Materiały źródłowe:

Marcin Murinus, *Kronika mistrzów pruskich*, wyd. Pojezierze, Olsztyn 1989.

Fragment nr 1

Roku Pańskiego 1188 Balduinus królem hierozolimskim będąc, był wielce ściśniony od pogan, którzy z mocnego miasta Akony wielkie w Ziemi Świętej szkody czynili. Przetoż do innych krześcijan pilnie o pomoc pisał, prosząc. (...) Oblegli potem wielką mocą krześcijani Akonę miasto i przez cały rok pod nim szturmując(...) wiele rannych, chorych było którzy tam i sam żadnego opatrzenia nie mając (jako na wojnie) leżeli, drudzy od głodu i ciężkich ran umierali. Znależeli się tam ośm bogobojących mężów (...)Miedzy którymi jeden był mieszczanin z Lybku, ten dał żagel z okrętu (...), z którego uczynił namiot, a podeń chore, ranne, ułomne zebrali i z wielką pracą a kosztem opatrywali (...)

Gdy już dobyli Akony krześcijanie, tam pobożni męże założyli szpital prze ranne i chore, a tym pilniej je opatrywali (...) Nad tymi szpitalami pierwszy był postanowiony mistrz Henryk z Wapolt, który z swoją bracią wyzdrowiając i z innymi pobożnymi rycerzmi, gdy było potrzeba na wojnę jeździł i mocny odpór poganom dawał (...) papież Celestinus tego imienia trzeci potwierdzenie zakonu dał (...) aby się pisali bracia domu niemieckiego szpitala Panny Maryjej w Hieruzalem. Dał im też za herb krzyż czarny (...)

Było ich naprzód, którzy ten habit zakonny przyjęli kapłanów siedm, a dwadzieścia i czterzy szlachciców nie kapłanów. Tym było dozwolono we zbroi miecz przypasawszy mszą odprawować, żaden brody nie strzygł, a na worze natkanym słomy według zakonu sypiali, ale to rychło potem zmienili, bo (jako mówią) za dostatkiem rozpusta.

Fragment nr 2

Do tego zakonu potem barzo wiele książy, grofów, szlachciców niemieckich przystawało, którym papież Celestinus tego imienia trzeci potwierdzenie zakonu dał, tytuł im przydawszy, aby się pisali bracia domu niemieckiego szpitala Panny Maryjej w Hieruzalem. Dał im też za herb krzyż czarny(...)

Patryjarcha potem hierozolimski białym płaszczem a krzyżem czarnym z obu dwu stron naznaczonym bracią tę przyodził i taki ubiór inszy na potem nosili.

Było ich naprzód, którzy ten habit zakonny przyjęli kapłanów siedm, a dwadzieścia i czterzy szlachciców nie kapłanów. Tym było dozwolono we zbroi miecz przypasawszy mszą odprawować, żaden brody nie strzygł, a na worze natkanym słomy według zakonu sypiali, ale to rychło potem zmienili, bo (jako mówią) za dostatkiem rozpusta.

Ulrych mistrz pruski ze wszystkich stron wojska zbierał, roku 1410, chcąc moc i siłę swą pokazać. Władzistaw też król ukrzywdzony będąc, ruszył się z wojski swymi, które z Polski, Litwy, Rusi, z Śląska, z Czech zebrali(...)

Ulrych mistrz pruski będąc mocny na sto i czterdzieści tysięcy wojska niemieckiego, dobrze sobie tuszyl, a tak nad rzekę Drwincę przyciągnąwszy, brzyg swój strzelbą i okopem dobrze obwarował, mosty też pokaził, broniąc naszym przebycia. Udał się przeto król z wojski swymi na górę, a u wsi rzecznej Wysoka blisko Działdowa się obozem położył, gdzie wszyscy z nabożeństwem Sakrament Pański przyjmowali, a do boju już gotowymi byli, gdyż im król krzywdy nieznośne od Krzyżaków, sprawiedliwe podniesienie wojny, a zatem pewne zwycięstwo z płaczem przekładał, co rycerstwo z płaczem przyjmując, tym ochotniejszymi do boju byli. Dla niepogód potem wielkich dalej się ruszyły wojska królewskie, a w czystej równinie się położyły u Dąbrówna albo Grynwaldu i Tanenbergu, gdzie też już Ulrych Jungingen mistrz pruski z swojemi był gotów.

Halina Manikowska, Julia Tazbirowa, *Historia. Średniowiecze*, WSiP Warszawa 1995, s. 182-185.

W 1404 r. Witold, zajęty ekspansją na ziemie ruskie, zawarł umowę z Krzyżakami i odstąpił im Żmudź. Wybuchły tam jednak powstania antykrzyżackie, które doprowadziły do poważnego zaognienia stosunków Polski i Litwy z Zakonem i przyspieszyły wybuch wojny.

W 1409 r. doszło do kolejnego powstania na Żmudzi, wspomaganego posiłkami Witolda. Jednocześnie trwały spory graniczne między Zakonem a Polską zastrzone najazdem i opanowaniem przez Krzyżaków Ziemi Dobrzyńskiej.

Zima 1409/10 r. zesła obu stronom na przygotowaniach do wojny. Krzyżacy zwrócili się z apelem do rycerstwa Europy Zachodniej, ściągając liczne zastępy rycerstwa francuskiego i niemieckiego na krucjatę przeciw Litwie i Polsce. Tymczasem Jagiełło zgromadził wojska polskie i litewskie, Witold zyskał dodatkowo jeszcze posiłki ruskie i tatarskie, stawili się też lennicy z księżętami mazowieckimi na czele.

W czerwcu 1410 r. zaczęły się działania wojenne. Koncentrację wojsk polskich wyznaczono pod Czerwińskiem, gdzie po przeprawie przez Wisłę po specjalnie skonstruowanym moście, połączyły się one z armią litewską.

Krzyżacy spodziewali się uderzenia na Pomorze Gdańskie, wielki mistrz skoncentrował więc swoje wojska pod Świeciem. Zaskoczeniem był kierunek uderzenia polskiego, ponieważ Jagiełło skierował swe wojska na Prusy, i omijając silnie ufortyfikowaną linię Drwęcy, ruszył prosto na Malbork.

Do spotkania obu wojsk doszło 15 lipca 1410 roku pod wsią Grunwald. Siły polsko-litewskie liczyły ok. 40 tysięcy wojska, ale w potowie były to oddziały lekkobrojne, natomiast krzyżackie około 30 tysięcy ciężkobrojnego rycerstwa. Atak rozpoczęło prawe skrzydło armii dowodzone przez Witolda, złożone z wojsk litewskich i ruskich. Rozbiło ono piechotę krzyżacką, ale musiało się cofnąć przed kontratakami ciężkiej jazdy przeciwnika. Prawie jednocześnie na lewe skrzydło polskie uderzył odwód krzyżacki dowodzony osobiście przez wielkiego mistrza Ulryka von Jungingena. Polacy utrzymali jednak to uderzenie, ponowny atak Litwinów i uderzenie polskich odwołów doprowadziły do zepchnięcia Krzyżaków i rozbicia ich armii.

Kłęska Zakonu była ogromna. Zginął wielki mistrz, kwiat rycerstwa zachodniego. Polacy zdobyli tabor krzyżacki, chorągwie, wielu jeńców.

Mowa Jana Bażyńskiego, przywódcy Związku Pruskiego do króla Kazimierza w: D. Ostapowicz, S. Suchodolski, *Od Hammurabiego do Fukuyamy. Przekazy źródłowe z ćwiczeniami*, t. I, 2005.

Nie tajno, miłoścy królu, tobie i twojej radzie, a podobno i narodom sąsiednim, ile krzywd i niegodziwości, ile zniewag i sromoty dziadowie nasi, a na koniec my sami wycierpieliśmy od mistrza i Zakonu Pruskiego. [...] Ale nad te wszystkie klęski więcej nas jeszcze to dotykało, żeśmy byli zmuszeni do łamania sojuszów i prowadzenia wojen, tym przykrzejszych dla nas, że tak niesprawiedliwych; żeśmy musieli stawiać nasze głowy za nieprawość mistrza i Krzyżaków. [...]

Komturowie i posiadacze zamków nie sromali się, bez przeprowadzenia sprawy, bez złożenia sądu, zabierać nam dobra i majątki, żony w oczach mężów i córki wobec rodziców porwać, na pastwę swych lubieżnych chuci. [...] Przyciśnieni tak wielką niedolą, uczyniliśmy między sobą związek, abyśmy się od tylu cierpień zastonić mogli [...] sprawa nasza wyniesiona została przed sąd Fryderyka cesarza rzymskiego, rzeczony cesarz, odrzuciwszy najstuszniesze i jawnie za nami mówiące dowody, a na większe nieszczęście nasze zaniósłszy i unieważniwszy wyrokiem swoim nasz związek skazał nas na sześćkroć sto tysięcy złotych kary i na wieczne poddaństwo mistrzowi i Zakonowi, [...] Ten więc wyrok cesarza, tak niesłuszny i tyrański, spowodował nas do wypowiedzenia posłuszeństwa Krzyżakom i podniesienia przeciw nim oręża, w przekonaniu, że nie tylko nam mężom, ale i kobietom największą grozi sromotą poddanie się w jarzmo tak nikczemnej podległości. [...] Gdy więc twoja Królewska Mość, jak wszystkim wiadomo, i co sam mistrz i Zakon jawnymi wyznali pismy, jesteś Zakonu tego nadawcą, uposażycielem i dobroczyńcą, ziemie zaś pomorska, chełmińska i Michałowska gwałtem, przemocą zostały Królestwu Polskiemu wydarte, przeto udajemy się do Majestatu twego z prośbą, abyś nas raczył przyjąć za twoich i królestwa twego wieczystych poddanych i hołdowników, i wcielił do Królestwa Polskiego, od którego jesteśmy oderwani.

Poddajemy się dobrowolnie i z posłuszeństwem pod twoją zwierzchność i rządy, poruczając ci siebie, żony, dzieci i rodziny nasze oraz wszystkie miasta, wsie, zamki i miasteczka bądź zdobyte przez nas, bądź zdobyć się kiedyś mające.

Biogramy:

Ulrich von Jungingen – Wielki Mistrz Krzyżacki, urodził się w 1360 roku w Hohenfels, zmarł 15 lipca 1410 roku podczas bitwy z wojskami polsko-litewsko-ruskimi pod Grunwaldem. Był bratem poprzedniego Mistrza Konrada. Na jego rządy, zapoczątkowane w 1407 roku, przypada pierwsza zaplanowana przez obie strony wojna Zakonu z połączonymi siłami rycerstwa polskiego, litewskiego, ruskiego, czeskiego i Tatarów, zakończona pokojem w Toruniu w 1411 roku. Wojna, mimo przegranej wielkiej bitwy i śmierci mistrza, nie zagroziła istnieniu zakonu oraz państwa krzyżackiego. Następcą Jungingena został Heinrich von Plauen.

Albrecht Hohenzollern – ostatni Wielki Mistrz Zakonu Krzyżackiego, urodził się w 1490 roku, zmarł w roku 1568. Był synem Fryderyka Hohenzollerna i Zofii Jagiellonki, córki Kazimierza Jagiellończyka, czyli siostrzeńcem Zygmunta Starego, króla Polski. Okres rządów Albrechta w zakonie to czas postępującej laicyzacji państwa zakonnego i masowego przechodzenia zakonników na luteranizm. Po zakończeniu wojny z Polską Albrecht zdecydował się na sekularyzację, czyli zeświecczenie państwa zakonnego, i jako książę pruski złożenie hołdu królowi polskiemu, a swojemu wujowi Zygmunutowi Staremu. Odtąd jego państwo nazywało się Prusy Książęce. Książę był lojalnym współpracownikiem króla polskiego, ekspertem od polityki bałtyckiej. W 1544 roku założył w Królewcu uniwersytet nazwany od jego imienia Uniwersytetem Albertyna. Albrecht był dwukrotnie żonaty. Ze związku z Dorotą Oldenburg, córką króla Danii, miał sześcioro dzieci, z małżeństwa z Anną Marią, córką księcia brunszwickiego, miał dwoje dzieci, w tym Albrechta Fryderyka, swojego następcę.

Władysław Jagiełło – pierwszy król polski pochodzący z Litwy, syn Olgierda i wnuk Giedymina, założyciel dynastii Jagiellonów. Urodził się w 1362 roku, zmarł w 1434 r. Zanim został królem Polski i mężem Jadwigi Andegaweńskiej w 1385 roku, był Wielkim Księciem Litewskim, musiał przyjąć chrzest, co oznaczało również przyjęcie chrześcijaństwa przez jego poddanych na Litwie. W 1401 roku oddał władzę na Litwie swemu stryjecznemu bratu Witoldowi. Obaj mieli wspólny cel: pokonać Zakon Krzyżacki. Jagiełło wraz z bratem poprowadzili wojsko na wielką wojnę z Zakonem Krzyżackim 1409–11, która zakończyła się pokojem toruńskim, nie eliminując zagrożenia dla Polski i Litwy ze strony zakonu. Za cenę licznych przywilejów wywalczył u polskiej szlachty następstwo tronu dla swojego syna ze związku z Zofią Holszańską – Władysława zwanego Warneńczykiem. Po nieoczekiwanej śmierci Władysława w wojnie z Turkami nad Warną, jego następcą w Polsce został brat, Kazimierz Jagiellończyk.

Kazimierz Jagiellończyk – wielki książę litewski w latach 1440–1492, król polski w latach 1447–1492. Urodził się w 1427 roku w Krakowie, zmarł w 1492 roku w Grodnie. Pokonał Krzyżaków w wojnie trzynastoletniej 1454–1466, odzyskał Pomorze Gdańskie po 158 latach przynależności do zakonu. Jako książę litewski rozpoczął wojny z Zakonem Kawalerów Mieczowych w Inflantach i z Moskwą. W latach siedemdziesiątych XV wieku walczył o tron czeski dla syna Władysława Jagiellończyka i tron węgierski dla siebie. Przegrał z Maciejem Korwinem, ale po nim królem Węgier i tak został Władysław Jagiellończyk. Czas panowania króla Kazimierza IV był ważny pod względem rozwoju kultury i sztuki. Pisali wtedy Jan Długosz, Grzegorz z Sanoka, Mikołaj Kopernik, a Wit Stwosz ukończył ołtarz w Kościele Mariackim w Krakowie. Następcą króla Kazimierza został Jan Olbracht.

Zygmunt Stary – król Polski w latach 1506–1548, urodził się w 1467 roku w Kozienicach. Był przedostatnim z sześciu synów Kazimierza Jagiellończyka i Elżbiety Rakuszanki zwanej Matką Królów, obok poprzednich królów Jana Olbrachta i Aleksandra Jagiellończyka. Za jego panowania zakończyły się wieloletnie wojny z Krzyżakami, do korony polskiej ostatecznie przyłączono Mazowsze. Zygmunt walczył też z Wielkim Księstwem Moskiewskim i Gdańskiem. Zygmunt za namową swojej żony Bony Sforzy wymusił na szlachcie koronację na swojego następcę syna Zygmunta Augusta w 1529 roku tzw. *viviente rege*. Przez historyków sztuki panowanie Zygmunta Starego nazywane jest złotymi czasami polskiego renesansu, czego dowodem jest kaplica zyguntowska na Wawelu.

Kalendarium:

1190 – założenie Zakonu Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie,
1211 – sprowadzenie Krzyżaków do Siedmiogrodu przez króla węgierskiego Andrzeja II,
1225 – wygnanie Krzyżaków z Siedmiogrodu za próby stworzenia samodzielnego państwa,
1226 – sprowadzenie Krzyżaków na ziemię chełmińską przez księcia Konrada Mazowieckiego,
1249 – układ prusko-krzyżacki w Dzierzgoniu, zdobycie ziemi pruskiej przez Krzyżaków,
1308 – zajęcie Pomorza Gdańskiego przez Krzyżaków,
1327–32 – pierwsza wojna polsko-krzyżacka za panowania Władysława Łokietka,
1331 – bitwa pod Płowcami,
1409–1411 – wielka wojna z Krzyżakami,
15 lipca 1410 – bitwa pod Grunwaldem,
1411 – pierwszy pokój w Toruniu, Krzyżacy oddają Żmudź, Pomorze Gdańskie pozostaje w rękach zakonu,
1454–1466 – wojna trzynastoletnia,
1454, 1466 – bitwy pod Chojnicami,
1466 – drugi pokój w Toruniu, Pomorze Gdańskie wraz z Malborkiem należy do Polski (Prusy Królewskie), stolicą Państwa Zakonnego zostaje Królewiec,
1519–21 – ostatnia wojna polsko-krzyżacka, zwycięstwo strony polskiej,
1525 – tzw. Hołd Pruski w Krakowie czyli zatwierdzenie zależności Prus Książęcych od króla polskiego.

Zestaw map:

Palestyna po III wyprawie krzyżowej (od 1189),
 Wyprawy krzyżowe (XI–XIII w.),
 Wielka wojna z zakonem (1409–1411 r.),
 Rozwój Państwa Zakonu krzyżackiego od 1226 do początków XV w.,
 Europa w drugiej połowie XV w.

Ikonografia:

Ilustracje: templariusz, joannita, krzyżak, franciszkanin, benedyktyn, dominikanin,
 Schemat struktury organizacyjnej Tauron,
 Schemat organizacji Zakonu krzyżackiego.

2. POLSKO-NIEMIECKIE MAŁŻEŃSTWA I CO Z TEGO WYNIKŁO?, klasa I–II

 Źródła:
 Wincenty Kadłubek (XIII w.), Kronika Polska, Księga. I, 7, Ossolinem, Warszawa-Wrocław – Kraków 1992 i 2008.

(...) założono sławne miasto, od imienia Grakcha nazwane Gracchovia, aby wiecznie żyła pamięć Grakcha. (...) Tak wielka zaś miłość do zmarłego władcy ogarnęła senat, możnych i cały lud, że jedynej jego dziewczęce, której imię było Wanda powierzyli rządy po ojcu. Ona tak dalece przewyższała wszystkich zarówno piękną postać, jak powabem wdzięków, że sądziłbyś, iż natura obdarzając ją, nie hojna, lecz rozrzutna była. Albowiem i najrozważniejsi z roztropanych zdumiewali się nad jej radami, i najokrutniejsi spośród wrogów łagodnieli na jej widok. Stąd, gdy pewien tyran lemański srożył się w zamiarze zniszczenia tego ludu, usiłując zagarnąć tron niby wolny, uległ raczej jakiemuś [jej] niestęchanemu urokowi niż przemocy oręża. Skoro tylko bowiem wojsko jego ujrzało naprzeciw królowej, nagle rażone zostało jakby jakimś promieniem słońca: wszyscy jakoby na jakiś rozkaz bóstwa wyzbywszy się wrogich uczuć odstąpili od walki; twierdząc, że uchylają się od świętokradztwa, nie od walki; nie boją się [mówili] człowieka, lecz czczą w człowieku nadludzki majestat. Król ich, tknięty udręką miłości czy oburzenia, czy obojętności, rzecze:

"Wanda morzu,

Wanda ziemi,

obłokom niech Wanda rozkazuje,

bogom nieśmiertelnym za swoich

niech da się w ofierze,

a ja za was, o moi dostojnicy, uroczystą bogom podziemnym składam ofiarę, abyście tak wy, jak i wasi następcy w nieprzerwanym trwaniu starzeli się pod niewieściami rządami!"

Rzekł i na miecz dobyty rzuciwszy się ducha wyzionął,

Życie zaś gniewne między cienie uchodzi ze skarg...."

Od niej, mówią, pochodzić ma nazwa rzeki Wandal, ponieważ ona stanowiła środek jej królestwa; stąd wszyscy, którzy podlegali jej władzy, nazwani zostali Wandalami. Ponieważ nie chciała nikogo poślubić, a nawet dziewictwo wyżej stawiała od małżeństwa, bez następcy zeszła ze świata. I jeszcze długo po niej chwiało się państwo bez króla..."

 Jan Długosz (XV), Roczniki sławnego królestwa polskiego, ks. I, Warszawa, PWN, 2009.

„Gdy Obadwaj synowie Graka zeszli bezpotomnie, za powszechną Polaków zgodą córce jego jedynaczce, zwanej Wandą(...) rządy państwa przyznano.(...) Rytogar pod ów czas księżę Niemiecki, znakomity rodem i bogactwy(...), postyszawszy o przymiotach Wandy dziewczyny(...), wyprawił do niej dzieńostębow, mających, prosili o jej rękę, a w razie odmowy pogrozili wojną. (...) Rytogar widząc, że ani prośbami ani podarkami skłonili jej do małżeńskich związków nie zdola(...), zebrał wojsko ogromne i wkroczył z niem do Polski, aby wycisnąć przemocą to, czego nie mógł prośbami. Wanda królowa, nieulekniona wojennymi groźbami, kazawszy ściągnąć jak najszybciej hufce Polskie, zastępuje drogę Niemcom i wydaje pole do bitwy. Ochłonął nieco Rytogar z swego szału(...)Śle zatem kilka z starszyny swojej do Wandy, czekającej w gotowości na spotkanie; bogactwa swoje wylicza,

ukazuje potęgę, dokłada i pogróżki(...). "Przyszliśmy, rzekli, do ciebie Wanda królowo, prosząc w imieniu księcia naszego Rytogara, abyś zezwoliła na potężone się z nim małżeńskimi śluby."(...) Ona, niewiasta na schwał mężna, i w stałości swój nieporuszona, odpowiedziała postom. "(...) Odpowiedzcie księżciu, że brzydzę się jego ofiarą, jak każdym innym związkim. Przystoi mnie bardziej zwać się panią, niż panującego małżonką. (...) "Dawszy taką odpowiedź, kazała trąbić do boju i uderzyć na nieprzyjaciela(...) gdy celniejsi z rycerzy Niemieckich ciekawością zdjęci, azali prawdą było, co wieść głosiła o nadzwyczajnej piękności Wandy, przypatrzyli się z bliska jej urodzie, nagłą uczuć przemianą, jakby czarodziejsko zrądzoną (...)wszyscy jednomyślnie i jawnie oświadczyli się przeciw prowadzeniu zaczętej wojny(...)Rytogar więc (...)postanowił śmierć sobie zadać. Zwoławszy zatem wojsko, tak do niego przemówił: "Zdradziliście mnie i opuścili — krzywda ta stała się dla mnie nad wszelką, śmierć straszniejszą. Ja, który sam wojnę wydałem, bez wojny pokonany ulegam! Wanda morzu, Wanda powietrzu, Wanda ziemi rozkazująca, z woli bogów nieśmiertelnych uczyniła was trwożliwymi niewieściuchami, gdy serca wasze sam widok jej zaczarował i przemienił, na wieczną, dla nas wszystkich sromotę..."To rzekłszy, obnażoną piersią, rzucił się na miecz, który ostrzem ku sobie zwróconem trzymał, i odebrał sobie życie. Wanda zaś(...)prowadziła z powrotem wojsko nietknięte w uroczystym pochodzie do Krakowa(...). Za tak świetne i znakomite zwycięstwo(...) postanowiła dobrowolnym ślubem siebie samą poświęcić bogom na ofiarę(...)Zwoławszy więc panów Polskich(...) i odprawivszy zwyczajem ówczesnym uroczystą ofiarę, przy której dziękczyniono bogom na wyświadczonej jej łaski, a dokładano modły o szczęśliwy pobyt w państwie podziemnem — wskoczyła z mostu do rzeki Wisły i pogrążyła się w jej falach(...)Zwłoki królowej pochowano nad rzeką Dłubnią, o milę od Krakowa, w otwartym polu(...) Z ziemi bowiem usypano kurhan potężny, który po dziś dzień wskazuje mogiłę Wandy, i od niego też miejsce to nazwano jest Mogiła(...) A nadto Wisła od Wandy królowej przezwana została Wandalem, i pokolenia Polskie u większej części dziejopisów Wandalami się zowią..."

Jan Długosz, Roczniki sławnego królestwa polskiego, ks. XII, 162-163, Warszawa, PWN, 2009

„Kazimierz, król polski, urządziwszy starannie wszystko, co zdawało się potrzebnem do uświetnienia uroczystości zaślubin królowej Jadwigi z Jerzym, księciem bawarskim, i przygotowania jej najokazalszej, z wielką hojnością wyprawy, która przeszło sto tysięcy złotych kosztować miała, w sobotę, w dzień Podwyższenia św. Krzyża wyjechał z Krakowa wraz z królową Elżbietą i (...)przybył do Poznania. Tu zajęchali do króla nowi postowie książąt bawarskich, ojca i syna, z prośbą, aby narzeczoną jak najrychlej w podróż wyprawiono. Zaczem w poniedziałek, dnia dziesiątego października, dostojna dziewczica Jadwiga, królowa polska, w towarzystwie odprowadzających ją rodziców, braci i licznych dworzan, wyruszywszy z Poznania z całym owym orszakiem(...) świetnie i dworno przybyła najprzód do Witembergu(...)Stąd udała się do Lanshuta przeszło o milę odległego, drogą suknem wysłaną, a po obu stronach towarzyszyło jej rycerstwo. Wyjechał potem na jej spotkanie Jerzy, książę bawarski, w świetnym i okazałym orszaku, a następnie Fryderyk, cesarz rzymski, który w poczcie tysiąca jazdy(...)Tegoż samego dnia w Lanshucie odbył się ślub małżeński, a przez kilka dni potem wyprawiano zabawy i igryzka..."

Biogramy:

Wanda – zgodnie ze znaną powszechnie legendą Wanda, urodziła córka księcia Kraka, po śmierci ojca objęła rządy w Krakowie. Okazała się mądrą i roztropną władczynią, a jej sława dotarła także na teren dzisiejszych Niemiec, gdzie tamtejszy książę Rydygier postanowił pojąć Wandę za żonę. Wysłał do Krakowa postów z bogatymi darami przykazując im aby zagrozili wojną, gdyby władczyni Krakowa nie przyjęła jego oświadczenia. Wanda, nie chcąc opuszczać rodzinnej ziemi, odrzuciła oświadczenia Rydygiera i, chroniąc Kraków przed zapowiadzanym najazdem Niemców, nocą rzuciła się do Wisły. Jej ciało znaleziono następnego dnia. Zrozpaczeni Krakowianie nad jej mogiłą usypali kurhan, który dzisiaj zwany jest „Kopcem Wandy”. Nie ma dowodów na to, że legendarna Wanda miała swój historyczny odpowiednik. Historycy przypuszczają, że jej postać najprawdopodobniej stworzył polski średniowieczny kronikarz Wincenty Kadłubek (XII/XIII w.), który jako pierwszy utrwalił opowieść o władczyni Krakowa na piśmie. Przytoczona powyżej wersja legendy o Wandzie mocno różni się od wersji zapisanej przez Kadłubka. W wersji kronikarza dochodzi do wojny pomiędzy Wandą a niemieckim księciem (u Kadłubka nie pada jego imię). Kiedy niemieccy rycerze ujrzeni Wandę na polu bitwy, porażeni jej urodą i majestatem odmówili walki i odstąpili swojego wodza, który popełnił samobójstwo. Wanda szczęśliwie powróciła do Krakowa. W tej wersji legendy nie było ani słowa o utopieniu się Wandy w Wiśle. Motyw samobójczej śmierci księżnej pojawia się już w pod koniec XIII w. w spisanej przez nieznanego autora „Kronice Wielkopolskiej”. Podobnie jak w wersji Wincentego Kadłubka doszło do konfliktu z Niemcami, który skończył się śmiercią samobójczą ich wodza, po tym jak rycerze niemieccy odmówili walki. Wanda i jej wojska powróciły do Krakowa i tam księżna postanowiła złożyć samą siebie w ofierze. Była to największa ofiara, jaką mogła złożyć bogom z wdzięczności za ocalenie poddanych. Podobną wersję legendy zapisał w swojej kronice Jan Długosz, który ją urozmaicił i rozbudował, dodając m.in. imię niemieckiego księcia: Rytigier. Jednak również u Długosza konflikt z Niemcami skończył się samobójstwem Rytygiera opuszczonego przez swoich ludzi na polu bitwy. Wanda powróciła do Krakowa i tam, w podzięce za zwycięstwo, złożyła bogom ofiarę z samej siebie, skacząc do Wisły.

Rytigier (Rydygier) – niemiecki książę, który zgodnie z legendą starał się o rękę Wandy, władczyni Krakowa. Książę z imienia pojawia się po raz pierwszy w kronice Jana Długosza. Istnieje hipoteza, że polski dziejopis mógł zaczerpnąć to imię od jednego z bohaterów znanej w tamtym okresie staroniemieckiej „Sagi o Dytryku z Berna”. Według najbardziej znanej wersji opowieści, po samobójczej śmierci Wandy, która dokonała tego dramatycznego kroku pod wpływem jego gróźb, miał wyrzuty sumienia i zrozumiał, że ani bogactwem, ani groźbą nie da się zdobyć miłości. Jednak według zgodnej relacji średniowiecznych kronikarzy to Rytigier popełnił samobójstwo opuszczony przez rycerzy przed bitwą z wojskami Wandy. Według Jana Długosza umierający książę miał wygłosić do swoich ludzi takie słowa:

Zdradziliście mnie i opuścili — krzywda ta stała się dla mnie nad wszelką, śmierć straszniejszą. Ja, który sam wojnę wydałem, bez wojny pokonany ulegam! Wanda morzu, Wanda powietrzu, Wanda ziemi rozkazująca, z woli bogów nieśmiertelnych uczyniła was trwożliwymi niewieściuchami, gdy serca wasze sam widok jej zaczarował i przemienił, na wieczną, dla nas wszystkich sromotę.

Mieszko I – pierwszy historycznie udokumentowany władca Polski. Przyjmuje się, że urodził się między 922 a 945 r. (część badaczy przyjmuje datę 920–940). Pierwsza pisana wzmianka na temat Mieszka I pochodzi z 963 roku z „Kroniki saskiej” Widukinda z Korbei. Wspomina on, że Mieszko panował nad Lubuszanami – jednym z plemion Słowian połabskich, oraz o walce pogańskiego jeszcze władcy z Wielekami i sprzymierzonym z nimi niemieckim grafem Wichmanem, zbuntowanym przeciwko cesarzowi Ottonowi I. Wichman dwukrotnie zadał Mieszkowi klęskę, zabijając przy tym jego najmłodszego, nieznanego nam z imienia brata. Mieszko, świadomy zagrożenia i znaczenia chrześcijaństwa, udał się w 965 r. do Czech. Małżeństwo z Dobrawą, córką czeskiego władcy Bolesława I Okrutnego, przypieczętowało sojusz. Za pośrednictwem Czech Mieszko I w 966 r. przyjął chrzest, a już rok później siły polsko-czeskie rozgromiły kolejną wyprawę Wichmana. Sam Wichman zginął na polu bitwy, a polski książę kazał odesłać jego broń cesarzowi. Choć Mieszko I był uznawany za „przyjaciela cesarza”, co jakiś czas wdawał się w spory z niemieckimi margrabiemi z cesarskich prowincji położonych w pobliżu granic jego państwa. W 972 r. pod Cedynią doszło do starcia wojsk Mieszka z oddziałami Hodona, margrabiego cesarskiej Marchii Wschodniej. Mieszko i jego brat Czcibor, wsparci przez posiłki czeskie, zadali wojskom

Hodona klęskę. W następnych latach, po śmierci cesarza Ottona I, w Niemczech wybuchła walka o tron i Mieszko wsparł czynnie jednego z pretendentów, Henryka Kłótnika. Jego faworyt jednak przegrał, a nowy cesarz, Otton II, zorganizował w 979 r. wyprawę odwetową przeciwko polskiemu księciu. Zakończyła się ona niepowodzeniem Niemców i obie strony zaczęły szukać możliwości porozumienia. W efekcie owdowiały dwa lata wcześniej Mieszko (Dobrawa zmarła w 977 r.) pojął za żonę niemiecką księżniczkę Odę, która w celu poślubienia polskiego księcia opuściła zakon. Sam Mieszko porzucił dość szybko sojusz z Czechami na rzecz zbliżenia z cesarstwem. Po śmierci Ottona II w 983 r. poparł prawa do sukcesji jego małoletniego syna, Ottona III, i uznał regencję jego matki, cesarzowej Teofano. Kiedy więc w 990 r. wyprawił się przeciwko Czechom, towarzyszyły mu niemieckie posiłki. Wtedy też od swojego państwa przyłączył Małopolskę i Śląsk. W latach 80. X wieku zawarł także sojusz ze Szwecją, wydając swoją córkę Świętosławę za tamtejszego króla Eryka Zwycięskiego. W roku 991 lub 992 wystawił dokument znany jako „Dagome iudex”, w którym całe terytorium państwa poddał pod opiekę papieża. Pismo to, znane tylko z kopii, stało się przyczyną spekulacji na temat pochodzenia Mieszka. Ponieważ imię „Dagome” mogło być formą normańskiego imienia „Dago” lub „Dagobert”, pojawiła się teoria o normańskim pochodzeniu polskiego księcia. Krytycy tej hipotezy mówią albo o pomyłce kopisty, albo o tym, że imię normańskie księcia mogło być przyjęte na chrzcie i takiego imienia użył w dokumencie przeznaczonym dla papieża. Dyskusja badaczy trwa nadal. Mieszko zmarł w 992 r., a władzę po nim przejął syn jego i Dobrawy, Bolesław, który wygnał z kraju księżną Odę oraz młodszych przyrodnych braci: Mieszka, Świętopełka i Lamberta.

Oda – druga żona Mieszka I, urodziła się prawdopodobnie między 960 a 965 r. jako pierworodna córka Dytryka z rodu Halbensleben, margrabiego cesarskiej Marchii Północnej. Młoda margrabianka bardzo szybko trafiła na wychowanie do klasztoru w miejscowości Kalbe i pozostała tam jako mniszka. W niejasnych do dzisiaj okolicznościach, jak wspomina niemiecki kronikarz z X w. Thietmar „bez zezwolenia Kościoła”, została stamtąd zabrana i w roku 979 lub 980 została drugą żoną owdowiałego Mieszka I. Jak wspomina Thietmar, po początkowych protestach kościelnych dostojników zaakceptowano małżeństwo Ody, gdyż cesarstwu zależało na utrzymaniu przyjaznych stosunków z Mieszkim. Oda miała być tego gwarantem. Księżna z jednej strony przyczyniła się do rozwoju chrześcijaństwa w Polsce, ale z drugiej strony ambitna oraz dobrze wykształcona (dzięki wychowaniu zakonnemu zapewne potrafiła czytać i pisać) arystokratka starała się zapewnić przyszłość swoim synom: Mieszkowi, Lambertowi i Świętopełkowi. W efekcie, po śmierci Mieszka, doszło do otwartego konfliktu księżnej z następcą męża, Bolesławem Chrobrym. Oda z synami została wygnana do Niemiec. Nie znalazłszy poparcia u cesarza, osiadła w jednym z klasztorów w Kwedlinburgu, gdzie zmarła w 1023 r.

Mieszko II – urodzony w 990 r. następca Bolesława Chrobrego miał dwóch braci: starszego, Bezpryma, i młodszego – Ottona. Jednak ojciec Mieszka złamał zasadę dziedziczenia i zamiast najstarszemu synowi zdecydował się powierzyć koronę młodszemu, który, jak się przypuszcza, w opinii Bolesława Chrobrego lepiej nadawał się na władcę. Bezprym został wysłany do klasztoru, zaś Mieszko uczył się przy ojcu sztuki sprawowania władzy. Z biegiem czasu Bolesław Chrobry, widząc zdolności organizacyjne i wojskowe syna, zaczął powierzać mu coraz bardziej odpowiedzialne zadania. Wysłał go z misjami dyplomatycznymi oraz powierzał samodzielne dowodzenie wojskiem. Po śmierci ojca w 1025 r. przyjął koronę królewską i starał się kontynuować politykę ojca. Od 1026 r. Mieszko zaczął wspierać na terenie Niemiec opozycję przeciwko cesarzowi Konradowi II. Jednak rozpoczęta zbyt późno wyprawa wojenna nie tylko nie pomogła antycesarskiej opozycji, ale spowodowała Konrada II do działań odwetowych. Choć początkowo Mieszko powstrzymywał ataki wojsk cesarskich, a nawet, wsparty sojuszem z Węgrami, organizował kontruderzenia, ataki wojsk Rusi Kijowskiej, Czech i Niemiec w latach 1030–1031 doprowadziły do usunięcia Mieszka z tronu. Władzę objął jego starszy brat Bezprym, który najprawdopodobniej zmusił żonę Mieszka II, królową Rychezę, do wyjazdu wraz z dziećmi do Niemiec. Po śmierci Bezpryma w 1032 r., Mieszko, pogodzony z cesarzem, powrócił do władzy jako książę. Nie rządził jednak nad całym terytorium swojego dawnego królestwa, gdyż kraj został podzielony na trzy dzielnice. Poza Mieszkim rządzili także jego młodszy brat Otton oraz Dytryk, syn jednego z braci Bolesława Chrobrego. W 1033 roku zmarł książę Otton i Mieszko zajął jego dzielnicę. W tym samym roku zjednoczył ostatecznie całe państwo, pozbawiając władzy Dytryka. Nie nacieszył się jednak długo ponownym zjednoczeniem ziem polskich. Zmarł nagle w 1034 r. zostawiając państwo, które było zbyt słabe, aby trwale utrzymać polityczną jedność. Przywrócił ją dopiero jego syn, Kazimierz.

Rycheza – urodzona najprawdopodobniej ok. 933 r. córka palatyna reńskiego Erenfrieda i Matyldy, siostry cesarza Ottona III, została żoną Mieszka II w 1013 r. na mocy postanowień zjazdu w Merseburgu. Małżeństwo to miało przypieczętować zawarty wówczas pokój po kolejnej wojnie Bolesława Chrobrego z cesarzem Henrykiem II. Zanim Rycheza została żoną następcy tronu polskiego, od wczesnej młodości przebywała najprawdopodobniej w klasztorze sióstr kanoniczek w Gandersheim, gdzie odebrała staranne, jak na owe czasy, wykształcenie. Dość wspomnieć, że przyszła królowa Polski poza ojczystym językiem niemieckim znała także język polski, łacinę i prawdopodobnie grekę. Starannie wykształciła również własne dzieci, syna Kazimierza, oraz dwie córki, Gertrudę i Rykę. Dzięki matce królewskie dzieci poznały zarówno całą ówczesną tradycję ottońsko-rzymską, oraz grecko-bizantyńską. Po śmierci Bolesława Chrobrego w 1025 r. Rycheza, koronowana wraz z mężem, została królową Polski. Po utracie przez Mieszka tronu w 1031 r. i objęciu władzy przez jego brata Bezpryma, królowa wyjechała do Niemiec, zabierając ze sobą dzieci oraz Matyldę, najmłodszą córkę Bolesława Chrobrego. Zabrała też insygnia koronacyjne, które przekazała cesarzowi (nie wiadomo czy zrobiła to z własnej inicjatywy, czy może na życzenie Bezpryma). Wygnana królowa znalazła wraz z dziećmi schronienie u swoich krewnych. Będąc już w Niemczech, Rycheza użyła swoich wpływów, aby doprowadzić do pojednania Mieszka II z cesarzem, dzięki czemu po śmierci Bezpryma w 1032 r. jej mąż mógł odzyskać władzę. Do Polski powróciła jednak dopiero po jego śmierci, w 1034 r., aby objąć rządy jako regentka w imieniu małoletniego wówczas księcia Kazimierza. Jednak silne i sprawne zarządzanie państwem nie było na rękę możnowładztwu, które zmusiło królową do wyjazdu do Niemiec. Samodzielne rządy objął Kazimierz, który jednak nie dał sobą sterować, co doprowadziło do wygnania także i jego. Książę udał się na Węgry, gdzie usiłowano go zatrzymać. Dzięki staraniom matki cesarz wyostał go stamtąd i dał pomoc zbrojną, dzięki czemu w 1039 r. Kazimierz powrócił do Polski i w sojuszu także z Rusią Kijowską, rozpoczął jednoczenie rozbitego państwa polskiego. Jego matka nie powróciła już do Polski. Wiadomo, że w 1047 r. Rycheza była mniszką w klasztorze benedyktynek niedaleko Koloni. Całe swoje dobra w Niemczech zapisała klasztorowi. Zmarła w 1063 r. w opinii świętości.

Henryk Brodaty – syn księcia śląskiego Bolesława Wysokiego i Adelajdy z Sulzbachu, wnuk pierwszego seniora Władysława Wygnańca, urodził się między 1165 a 1170 r. Około 1190 roku poślubił córkę hrabiego Andechs, Bertolda VI – Jadwigę. Mieli razem siedmioro dzieci, a wśród nich Henryka Pobożnego. Po śmierci ojca w 1201 r. Henryk Brodaty został księciem wrocławskim. Swoje panowanie szybko umocnił, choć na początku musiał uporać się z agresją swojego stryja, księcia Mieszka Płatoniego, który usiłował pozbawić tronu bratanka. W latach 1222–1223 brał udział w wyprawie przeciwko Prusom. W 1227 r. w trakcie zjazdu książąt piastowskich na zamku w Gąsawie, który zakończył się zamordowaniem Leszka Białego, ciężko ranny cudem uniknął śmierci. Po śmierci Leszka Białego w lecie 1228 r. wdał się w konflikt o Kraków z Konradem Mazowieckim. Choć pokonał rywala trzykrotnie, w 1229 r. został przez niego podstępem uwięziony i tylko wstawiennictwo jego żony, Jadwigi, pozwoliło mu odzyskać wolność. Nie zaprzestał jednak starań o ziemię krakowską i opanował ją ostatecznie w 1232 r. Dwa lata później, w 1234 r., zajął także południową część Wielkopolski aż po rzekę Wartę. Henryk Brodaty podporządkował sobie cały Śląsk, Ziemią Lubuską, połowę Wielkopolski, ziemię krakowską i sandomierską oraz księstwo opolskie. Na kilka lat przed śmiercią w 1238 r. stał się więc najpotężniejszym polskim księciem.

Jadwiga Śląska – żona Henryka Brodatego i przyszła polska święta, urodziła się między 1178 a 1180 rokiem na zamku nad jeziorem Amer w Bawarii. Była córką Bertolda IV i Agnieszki, hrabiów Andechs, tytułowanych także książętami Meranii, Kroacji i Dalmacji. Miała czterech braci i trzy siostry. W roku 1190 Jadwiga znalazła się we Wrocławiu na dworze księcia Bolesława Wysokiego, jako kandydatka na żonę dla jego syna, Henryka. Miała wtedy zaledwie 12 lat. Dokładna data ślubu Henryka i Jadwigi nie jest znana, ale doszło do niego zapewne niedługo po jej przybyciu na Śląsk. Henryk i Jadwiga mieli pięcioro dzieci – dwóch synów: Bolesława i Henryka oraz trzy córki: Agnieszkę, Zofię i Gertrudę. Jadwiga bardzo szybko nauczyła się panującego wówczas na dworze we Wrocławiu języka polskiego i posługiwała się nim bardzo sprawnie. Księżna bardzo dbała też o dobór osób przebywających na dworze Henryka, dzięki czemu zastąpiła z dobrych obyczajów. Księżna wyposażała wiele kościołów w szaty liturgiczne, troszczyła się także o to, aby w jej dobrach urzędnicy nie uciskali ludności. Jadwiga założyła także szpital dworski, gdzie codziennie znajdowało utrzymanie 13 chorych i kalek. W czasie objazdów księstwa często odwiedzała chorych i starała się wspierać ubogich. Dzięki Jadwidze rozwijała się także szkoła katedralna we Wrocławiu, w której mogli uczyć się także chłopcy z ubogich rodzin. Okazywała również wiele łaskawości więźniom. Zdarzało się, że karę śmierci czy długiego więzienia król zamieniał skazańcowi na pracę przy budowie kościoła bądź klasztoru. Mąż, który dzięki żonie wy dostał się z więzienia Konrada Mazowieckiego, z reguły akceptował jej decyzje. Jednak czasem między małżonkami dochodziło do sporów. Jadwiga, która upodobała sobie ascetyczne formy pobożności, chodziła boso. Denerwowało to Henryka Brodatego, który uważał, że księżna nie powinna publicznie chodzić boso. Ponieważ nie mógł się w tej sprawie porozumieć z żoną, w końcu przekonał spowiednika żony, aby ramach pokuty nakazał jej nosić buty. Księżna spełniła polecenie spowiednika na swój sposób. Od tamtej pory zawsze nosiła buty... związane razem i zawieszane na szyi. Po śmierci męża księżna zamieszkała w klasztorze sióstr cysterek w Trzebnicy, który sama wcześniej ufundowała. Zmarła tam w 1243 roku. Została ogłoszona świętą w 1267 r.

Jadwiga Jagiellonka – najstarsza córka Kazimierza Jagiellończyka i Elżbiety Rakuszanki. Przyszła na świat w Krakowie w 1457 r. Młoda królowna bardzo szybko stała się jedną z najbardziej pożądanym partii w Europie. Już w 1468 r. starania o rękę Jadwigi podjął Maciej Korwin, król Węgier, który w ten sposób chciał wciągnąć państwo polsko-litewskie w przymierze skierowane przeciwko królowi Czech, Jerzemu z Podiebradów. Spotkał się jednak z odmową. Rok później stronnicy Macieja Korwina doprowadzili do objęcia przez niego tronu w Pradze, a król Jerzy musiał uciekać do Polski. Król Maciej, nie chcąc dopuścić do sojuszu Jerzego z Kazimierzem, ponowił ofertę matrymonialną wobec Jadwigi, ale ponownie spotkał się z odmową. Propozycja została ponowiona w 1471 i w 1473, ale również wtedy król Kazimierz, wspierany przez żonę, królową Elżbietę, odmówił. Nic nie wskórali także wysłannicy księcia bawarskiego z Monachium, Albrechta IV Mądrego. Kazimierz miał wobec córki inne plany. W 1474 zawarł porozumienie z księciem bawarskim z Landshut, Ludwikiem IX Bogatym. Jadwiga Jagiellonka miała poślubić jego syna, Jerzego, a książęta bawarscy mieli wspierać najstarszego syna Kazimierza, króla Czech Władysława, w rywalizacji z odsuniętym od praskiego tronu Maciejem Korwinem. Ślub Jadwigi i Jerzego odbył się 14 listopada 1475 r. w Landshut. Wspaniałe uroczystości weselne (bawiło się na nich ok. 9 tys. osób) tak mocno zapadły w pamięć lokalnej społeczności, że do dnia dzisiejszego na pamiątkę tego wydarzenia organizowane są okazale uroczystości nazywane „weselą w Landshut”. Jadwiga i Jerzy zostali książętami bawarskimi po śmierci Ludwika IX w 1479 r. Matężństwo to nie było jednak zbyt szczęśliwe. Jej mąż nadużywał alkoholu oraz regularnie zdradzał żonę. Wreszcie w 1485 r. oddalił Jadwigę z dworu. Osiadła wraz z dworem na zamku w Burghausen, gdzie przebywała aż do śmierci w 1502 r.

Jerzy Bogaty – urodził się w 1455 r. jako syn księcia bawarskiego z Landshut Ludwika IX Bogatego i Amalii Saskiej. Nie wyróżnił się niczym szczególnym, choć dał się poznać jako wierny sojusznik cesarza Maksimiliana I. W 1475 r. Jerzy poślubił Jadwigę Jagiellonkę, ale małżeństwo nie było szczęśliwe. Rozwiązyły tryb życia księcia i skłonność do alkoholu doprowadziły do konfliktu między małżonkami i opuszczenia przez księżną dworu w Landshut. Pomimo że Karol miał z Jadwigą pięcioro dzieci, wszyscy jego trzej synowie zmarli w dzieciństwie. Sam książę zmarł na marskość wątroby w 1503 r. w Ingolstadt, nie pozostawiając po sobie dziedzica.

Kalendarium:

- 919** – Powstanie państwa niemieckiego. Początek panowania Henryka Ptasznika,
- 936** – Śmierć Henryka Ptasznika. Na tron wstąpił Otton I. Początek tzw. cesarstwa Ottonów,
- 966** – Powstanie państwa polskiego. Chrzest Mieszka i jego dworu,
- 972** – Bitwa pod Cedynią,
- 973** – Śmierć Ottona I. Pełnię władzy objął Otton II,
- 979** – Ślub Mieszka z księżniczką Odą,
- 983** – Śmierć Ottona II. Początek panowania Ottona III (pierwsze lata – regencja jego matki Teofano),
- 992** – Dagome iudex. Śmierć Mieszka I. Początek panowania Bolesława Chrobrego,
- 1000** – Zjazd gnieźnieński,
- 1002** – Śmierć Ottona III. Koniec tzw. cesarstwa Ottonów. Na tron wstąpił Henryk II,
- 1005–1018** – okres wojen polsko-niemieckich,
- 1025** – Koronacja i śmierć Bolesława Chrobrego. Początek panowania Mieszka II,
- 1034** – Śmierć Mieszka II. Rządy objął Kazimierz Odnowiciel. Wygnanie Kazimierza z kraju,
- 1039** – Powrót Kazimierza do Polski, który odzyskał władzę dzięki cesarskiej pomocy,
- 1058** – Śmierć Kazimierza Odnowiciela. Początek panowania Bolesława Śmiałego. Konflikt z cesarzem,
- 1079** – Wygnanie z kraju Bolesława Śmiałego. Początek rządów Władysława Hermana. Sojusz z cesarzem,
- 1102** – Śmierć Władysława Hermana. Początek rządów Bolesława Krzywoustego,
- 1108 – 1110** – Konflikty polsko-niemieckie,
- 1138** – Śmierć Bolesława Krzywoustego. Początek rozbicia dzielnicowego,
- 1226** – Zaproszenie do Polski Krzyżaków przez Konrada Mazowieckiego,
- 1228** – Książę Henryk Brodaty zaczyna jednoczyć w swoim ręku sporą część ziem polskich. Początek tworzenia tzw. monarchii Henryków Śląskich,
- 1238** – Śmierć Henryka Brodatego. Władzę objął jego syn Henryk Pobożny,
- 1241** – Bitwa pod Legnicą. Śmierć księcia Henryka Pobożnego. Koniec tzw. monarchii Henryków Śląskich,
- 1306** – Władzę w Krakowie objął Władysław Łokietek. Koniec epoki rozbicia dzielnicowego,
- 1320** – Koronacja Władysława Łokietka,
- 1327–1332** – wojna polsko-krzyżacka,
- 1333** – Śmierć Władysława Łokietka. Królem Polski został Kazimierz Wielki,
- 1343** – Polsko-krzyżacki „pokój wieczysty” w Kaliszu,

- 1370** – Śmierć Kazimierza Wielkiego. Królem Polski został Ludwik Andegaweński,
1382 – Śmierć Ludwika Węgierskiego,
1384 – Przybycie do Polski Jadwigi Andegaweńskiej. Wilhelm Habsburg podejmuje nieudane próby zalegalizowania wcześniejszych zaręczyn,
1386 – Zgodnie z postanowieniami unii w Krewie (1385) Jadwiga Andegaweńska poślubiła Władysława Jagiełłę. Protoplasta Jagiellonów królem Polski,
1409–1411 – Wielka wojna Polski i Litwy z Zakonem Krzyżackim. Bitwa pod Grunwaldem (1410). Wzrost międzynarodowego prestiżu Władysława Jagiełły,
1434 – Śmierć Władysława Jagiełły. Wstąpienie na tron jego starszego syna Władysława Warneńczyka,
1437 – Śmierć króla Czech Zygmunta Luksemburczyka. Na tron czeski wstępuje Albrecht Habsburg, król Niemiec i Węgier,
1439 – Śmierć Albrechta Habsburga. Rok później na tronie węgierskim zasiadł król Polski Władysław Warneńczyk, a na tronie niemieckim Fryderyk III Habsburg. W Czechach w imieniu małoletniego syna Albrechta, Władysława, rządy objęła jego matka – Elżbieta,
1444 – Bitwa pod Warną. Śmierć Władysława Warneńczyka,
1447 – Królem Polski został Kazimierz Jagiellończyk,
1454 – Ślub Kazimierza Jagiellończyka z Elżbietą Habsburg, nazywaną Rakuszką,
1454–1466 – Wojna trzynastoletnia. Zwycięstwo państwa polsko-litewskiego nad Zakonem Krzyżackim,
1471 – Najstarszy syn Kazimierza Jagiellończyka i Elżbiety Rakuszkanki, Władysław Jagiellończyk, objął tron czeski jako krewny Habsburgów,
1491 – Władysław Jagiellończyk został Królem Węgier,
1492 – Śmierć Kazimierza Jagiellończyka. Królem Polski został Jan Olbracht.

Zestaw map:

Stowiańszczyzna zachodnia w dobie kształtowania się państw,
 Europa w XVI w.,
 Europa w drugiej połowie XVII w.

3. HABSBUROWIE I JAGIELLONOWIE – RODZINNA RYWALIZACJA, klasa II

Źródła:

Jodok Ludwik Decjusz, *Księga o czasach króla Zygmunta*, Warszawa 1960, s. 102.

„Kiedy zjechali się cesarz rzymski i trzech potężni władcy w osobach króla Polski, króla Czech i króla Węgier, to zaraz zaniechawszy wszystkich waśni i sporów, zawarli ze sobą trwałe sojusze. Pomogły temu dawne i nowe związki oraz wzajemne koligacje, zawarte między królami. One to uwolniły oba królestwa od ciężaru dawania posagów, co było bardzo korzystne dla państwa. Na trzecim z kolei miejscu Jego Cesarska Wysokość wziął z kolei w opiekę sprawy polskie. Postanowiono, że cesarz powinien zerwać układ zawarty niedawno ze schizmatyczną Moskwą, albo postowie powinni zawrzeć na honorowych warunkach pokój między królem Sarmacji i wielkim księciem moskiewskim. Cesarz miał także nakłonić wielkiego mistrza w Prusach, aby ten podporządkował się w określonym terminie królowi polskiemu, a w razie odmowy cesarz miał z nimi zerwać przyjazne stosunki. ...”.

Biogramy:

Jadwiga Andegaweńska – urodziła się w 1373 lub 1374 roku w Budzie jako najmłodsza córka króla Węgier Ludwika Andegaweńskiego i Elżbiety Bośniaczki. W 1370 r. jej ojciec został królem polskim, ponieważ jednak nie miał męskich potomków, chciał zapewnić prawo do tronu polskiego jednej ze swoich córek. W 1374 r. w Koszycach nadał pierwszy w historii przywilej polskiemu rycerstwu, w zamian za który uznano prawo do tronu jednej z jego córek. Wybór padł na Jadwigę. W 1384 r. została koronowana na króla Polski (w ówczesnym polskim prawie nie znano pojęcia „królowej” jako samodzielnej władczyni). Jadwiga w dzieciństwie była zaręczona z Wilhelmem Habsburgiem, lecz niechętnie Habsburgom na krakowskim tronie polskie rycerstwo wymusiło zerwanie zaręczyn i w roku 1386 wyszła za Władysława Jagiełłę – wielkiego księcia litewskiego, realizując tym samym postanowienia unii polsko-litewskiej zawartej w Krewie w 1385 roku. Jadwiga jako władczyni wspierała męża. W 1387 r. wzięła nawet udział w wyprawie zbrojnej na Ruś Halicką. Przeciwwstawiała się próbom oderwania ziem litewsko-ruskich od Polski, podejmowanym przez kuzyna Władysława Jagiełłę, wielkiego księcia litewskiego Witolda. Dążyła też do pokojowego rozstrzygnięcia sporów z Zakonem Krzyżackim, prowadząc w roku 1397 w Inowrocławiu rozmowy z Wielkim Mistrzem Konradem von Jungingen na temat odzyskania ziemi dobrzyńskiej. Jadwiga ze swojego osobistego majątku wsparła także, za aprobatą męża, odnowienie założonej przez Kazimierza Wielkiego Akademii Krakowskiej. Zmarła 17 lipca 1399 r. na gorączkę pługową. Została pochowana w katedrze wawelskiej. Władczyni została po śmierci otoczona kultem. 8 czerwca 1997 r. ogłoszono ją świętą katolicką.

Wilhelm Habsburg – urodzony w 1370 r. w Wiedniu przeszedł do historii jako Wilhelm Uprzejmy. Był synem księcia austriackiego Leopolda III Habsburga i mediolańskiej księżniczki Viridis Visconti. W dzieciństwie był zaręczony z Jadwigą Andegaweńską i kiedy młoda władczyni objęła po swoim ojcu, Ludwiku Andegaweńskim, tron Polski, książę Wilhelm udał się do Krakowa, aby ostatecznie uprawomocnić swój związek z Jadwigą i zasiąść obok niej na tronie polskim. Pomimo determinacji księcia możnowładcy polscy udaremnili jego zamiary, a Jadwiga zgodziła się poślubić księcia litewskiego Jagiełłę. Wilhelm aż do śmierci Jadwigi w 1399 r. nie związał się z inną kobietą. W końcu ożenił się z Joanną, córką Karola III z Durazzo, ale małżonkowie nie doczekali się potomstwa. Wilhelm zmarł w Wiedniu w 1406 r.

Władysław Jagiełło – protoplasta dynastii Jagiellonów urodził się najprawdopodobniej ok. 1351 r. jako syn księcia litewskiego Olgerda i księżniczki twerskiej Julianny. Nadano mu imię Jagiełło (Jogaila). Już we wczesnej młodości dał się poznać jako doskonały wojownik i jeździec, a później także jako sprawny i odważny dowódca. Od 1377 r. rządził na Litwie jako wielki książę i, szukając sojuszników przeciwko zagrażającym północnym rubieżom jego państwa Krzyżakom, podpisał w 1385 r. w Krewie akt połączenia unią swojego państwa z Polską. Na mocy traktatu pogańska dotąd Litwa została ochrzczona, a wielki książę, już jako Władysław Jagiełło, poślubił Jadwigę Andegaweńską i w 1386 r. koronowany został na króla Polski. W 1387 r. rozpoczął regularną chrystianizację Litwy i założył pierwsze biskupstwo w Wilnie. W 1401 r. Jagiełło i jego następca na Litwie, Witold, podpisali unie wileńsko-radomską, która doprecyzowywała wzajemne relacje Polski i Litwy w ramach wspólnego organizmu państwowego. Po śmierci Jadwigi w 1399 r., aby umocnić swoje panowanie i kwestionowane przez część rycerstwa prawa do tronu, ożenił się z wnuczką Kazimierza Wielkiego Anną Cylejską. Z tego związku narodziła się córka, Jadwiga. W 1409 r. wybuchła wielka wojna państwa

polsko-litewskiego z Zakonem Krzyżackim. Do walnej bitwy doszło latem 1410 r. i zakończyła się ona klęską wojsk krzyżackich. W następnym roku obie strony zawarły pokój w Toruniu. Choć zwycięstwo nie zostało wykorzystane, a traktat pokojowy nie odzwierciedlał skali polsko-litewskiego sukcesu, wydarzenia te doprowadziły do wzrostu znaczenia monarchii Jagiellów na arenie międzynarodowej. W 1416 r. zmarła Anna Cylejska, a w roku następnym Jagiełło ożenił się z Elżbietą Granowską, z którą nie miał dzieci. Elżbieta zmarła w 1420 r., a dwa lata później kolejną żoną króla została siostrzenica Witolda, Zofia Holszańska. Z Zofią Jagiełło doczekał się upragnionych synów, Władysława i Kazimierza, późniejszych królów polskich. Aby zapewnić synom następstwo tronu w 1430 r. wydał przywilej jedlnieński, który kodyfikował i rozszerzał wszystkie dotychczasowe przywileje szlacheckie. W tym samym roku umarł książę Witold, ale król, wbrew stanowisku polskiego możnowładztwa, nie wcielił Litwy do Polski. Unia obu państw została odnowiona w Grodnie w 1432 r. Władysław Jagiełło zmarł w 1434 r. Pochowany został w katedrze na Wawelu.

Kazimierz Jagiellończyk – młodszy syn Władysława Jagiellów i Zofii Holszańskiej urodził się w Krakowie 30 XI 1427 r. Kiedy w 1440 r. jego starszy brat, król Polski Władysław, został powołany na tron Węgier, Kazimierz został wysłany jako królewski namiestnik na Litwę. Tam, za namową litewskiego możnowładztwa, ogłosił się Wielkim Księciem Litewskim. Po śmierci brata i długich negocjacjach z polskim możnowładztwem w 1447 roku został koronowany na króla Polski. Przed samą koronacją zdecydował się wystawić przywilej dla Litwy, w którym rozszerzył swobody osobiste i prawa majątkowe litewskich bojarów oraz zagwarantował niepodzielność terytorium Litwy. W 1454 r. poślubił Elżbietę Rakuszanę, córkę Albrechta II Habsburga, z którą miał trzynaścioro dzieci. W tym samym roku wsparł wzniecone przez Związek Pruski powstanie w państwie krzyżackim. Wydał akt inkorporacyjny ziem pruskich do Polski, co zaowocowało wojną trzynastoletnią z Zakonem Krzyżackim. Początkowo wojska królewskie, oparte na pospolitem ruszeniu rycerstwa, nie chciały walczyć. Aby zachęcić rycerstwo do walki, już w 1454 r. wydał nowe przywileje w Cerekwicy i Nieszawie. Niewiele to pomogło i wojska królewskie w początkowej fazie wojny ponosiły klęski. Dopiero zmobilizowanie armii zaciężnej i oddanie jej pod komendę bardzo dobrego dowódcy Piotra Dunina odmieniło losy wojny. Konflikt za sprawą mediacji papieża zakończył się podpisaniem pokoju w Toruniu w 1466 r. Na mocy tego układu włączono do Polski Pomorze Gdańskie i terytoria, które potem funkcjonowały pod wspólną nazwą tzw. Prus Królewskich, a Zakon, który pozostał we wschodniej części Prus, stał się lennikiem Polski. W 1463 r. po śmierci książąt mazowieckich, Kazimierz wcielił do Polski ziemię gostyńską i rawską, a w roku 1476 r. – ziemię sochaczewską. Na arenie międzynarodowej doprowadził do osadzenia najstarszego syna Władysława na tronie Czech i pomimo konfliktu syna z młodszym bratem, Janem Olbrachtem, o tron Węgier, pomagał Władysławowi utrzymać się na tronie w Budzie. Córki, w porozumieniu z żoną, wydał za mąż za przedstawicieli znamienitych dynastii europejskich. Zmarł w 1492 r. Pochowany został w katedrze na Wawelu.

Elżbieta Habsburg – przyszła królowa Polski, oraz matka wielu królów, urodziła się w Wiedniu w 1436 lub 1437 r. jako córka Albrechta II Habsburga, króla Niemiec, Czech i Węgier, oraz Elżbiety Luksemburskiej, córki cesarza Zygmunta Luksemburskiego. Już we wczesnym dzieciństwie straciła ojca i oddana na wychowanie do krewnych zaznała wiele upokorzeń. Dopiero kiedy tron czeski i węgierski objął jej brat, Władysław Habsburg, Elżbieta odzyskała należną jej pozycję. W 1454 r. poślubiła króla Polski Kazimierza Jagiellończyka. Było to bardzo udane małżeństwo, które doczekało się trzynaścioro dzieci. Królowa Elżbieta, choć nie mogła pochwalić się urodą, była bardzo dobrze wykształcona. Choć oficjalnie nie mieszała się do polityki, służyła jednak mężowi radą i nie wahała się wygłaszać swoich opinii, m.in. bardzo popierała docierające do Polski idee renesansu. Słynęła też z pobożności. To właśnie Elżbiecie zawdzięczamy rozwój kultu maryjnego w Polsce. Po śmierci męża pozostała w Krakowie, otoczona powszechnym szacunkiem. Zmarła w 1505 r., pochowana została w katedrze wawelskiej.

Władysław Jagiellończyk – przyszły król Czech i Węgier urodził się w 1456 r. w Krakowie jako najstarszy syn Kazimierza Jagiellończyka i Elżbiety Rakuszan. W 1470 r. w zamian za pomoc polską w walce z królem Węgier Maciejem Korwinem, król Czech Jerzy z Podiebradów wyznaczył Władysława na swojego następcę. Po śmierci Jerzego w 1471 r. Władysław objął tron w Pradze, ale walki z Węgrami nie ustały. W 1474 r. w konflikt włączył się Kazimierz Jagiellończyk, wspierając syna, zaś Władysław zawarł z cesarzem układ skierowany przeciw Węgrom. Mimo to, wspierany przez papieża Maciej Korwin walczył z Władysławem do 1478 roku. Obaj rywale podpisali pokój w Brnie, na mocy którego obaj mogli używać tytułu króla Czech. Po śmierci Macieja Korwina w 1490 r. Władysław stanął do rywalizacji o tron węgierski. Choć konkurentem był jego rodzony brat Jan Olbracht, późniejszy król Polski, Władysław ostatecznie wygrał rywalizację i zajął tron węgierski. Pomimo energicznych działań Władysław był znany ze swej powolności i z tego, że łatwo ulegał wpływom otaczających go magnatów. Zyskał sobie nawet łaciński przydomek „rex bene” – „król dobrze”, gdyż było to słowo któregoś, jak chce tradycja, najczęściej używał. W 1515 r. Władysław wziął udział w słynnym zjeździe Jagiellonów i Habsburgów w Wiedniu. W zamian za odstąpienie od wspierania Moskwy i Krzyżaków Habsburgowie zyskali prawo do sukcesji tronu Czech i Węgier po wygaśnięciu czesko-węgierskiej linii Jagiellonów. Rok później Władysław zmarł w Budzie.

Zygmunt Stary – najmłodszy syn Kazimierza Jagiellończyka i Elżbiety Rakuszan. Przyszedł na świat pierwszego dnia 1467 r. Ponieważ był czwartym z kolei synem królewskiej pary, ani sam Zygmunt, ani nikt z jego otoczenia nie przypuszczał, że książę kiedykolwiek sięgnie po królewską koronę. Nie oznaczało to jednak, że najmłodszy z królewiczów był zaniedbywany. Zygmunt, podobnie jak jego starsi bracia otrzymał staranne wykształcenie. Kiedy król Jan Olbracht wyruszył w 1497 r. na wyprawę do Mołdawii, chciał na tamtejszym tronie osadzić najmłodszego brata. Po niepowodzeniu królewskich planów, matka Zygmunta, Elżbieta Rakuszan, próbowała bez powodzenia zapewnić mu sukcesję tronu austriackiego. W końcu bratem zaopiekował się król Czech i Węgier Władysław Jagiellończyk, który w 1498 r. osadził go na księstwie głogowskim, a w 1501 roku na księstwie opawskim. W 1504 r. królewicz Zygmunt został namiestnikiem brata na obszarze Śląska oraz Łużyc, jednak bardzo szybko wrócił do Polski. W 1506 r. zmarł jego brat, król Polski Aleksander Jagiellończyk, i Zygmunt został królem Polski i Wielkim Księciem Litewskim. Z powodu swojego wieku (w chwili koronacji miał 39 lat) bardzo szybko zyskał sobie przydomek Stary, z którym przeszedł do historii. W 1512 r. ożenił się z Barbarą Zapolyą, przedstawicielką możnego magnackiego rodu węgierskiego. Po jej śmierci w 1515 r., ponownie ożenił się w 1518 r. z włoską księżniczką Boną Sforzą, która urodziła mu syna Zygmunta Augusta, przyszłego następcę tronu. Zygmunt Stary od początku panowania był bardzo aktywny w polityce wewnętrznej. Zaczął porządkować sprawy skarbowe, dbał o rozwój miast i usiłował prowadzić aktywną politykę morską. Nie zaniedbywał także polityki międzynarodowej. Prowadził wojny obronne z Moskwą, szukał sposobu przeciwdziałania groźnemu dla Polski sojuszowi moskiewsko-habsburskiemu. Efektem jego starań było zawarcie w 1515 r. podczas zjazdu wiedeńskiego układu z Habsburgami, który otwierał im drogę do sukcesji tronu czeskiego i węgierskiego po Jagiellonach. W 1519 r., wskutek odmowy złożenia hołdu przez Wielkiego Mistrza Zakonu, Albrechta Hohenzollerna, Zygmunt Stary podjął działania wojenne, zakończone zawarciem w 1521 r. czteroletniego rozejmu. W 1525 r. Albrecht Hohenzollern, już jako dziedziczny książę protestanckiego świeckiego państwa w Prusach, złożył w Krakowie hołd lenny. W 1526 r. król Zygmunt, wykorzystując śmierć dwóch ostatnich Piastów mazowieckich – Stanisława i Janusza III – wcielił Mazowsze do Polski. Mocno popierał rozwój sztuki renesansowej w Polsce. Z jego inicjatywy przebudowany został zamek na Wawelu i wzniesiona została Kaplica Zygmuntowska, w której po śmierci spoczął. Zmarł w 1548 r.

Ludwik Jagiellończyk – urodzony w 1506 r. w Budzie przyszły król Czech i Węgier był jedynym synem Władysława Jagiellończyka i Anny de Foix. Choć młody książę był wszechstronnie wykształcony i znał kilka języków (m.in. węgierski, czeski, niemiecki, łacinę i polski), władzę okazał się nieudolnym. Praktycznie nie interesował się polityką i realna władza spoczywała w rękach skłóconych ze sobą magnatów. Bierność króla doprowadziła w efekcie do walki stronnictw politycznych i postawiła kraj na krawędzi groźnej wojny domowej. W 1526 r. liczącą ponad 60 tys. żołnierzy armia turecka zaatakowała Węgry. Król Ludwik zdołał zebrać armię w sile 25 tys. żołnierzy i poprowadził ją do bitwy pod Mohaczem. Ta nieprzemyślana decyzja była przyczyną tragedii. Bitwa skończyła się szybkim pogromem wojsk węgierskich. W trakcie ucieczki z pola bitwy, w niejasnych okolicznościach zginął król Ludwik (podejrzewano, że zabójstwa dokonał ktoś z otoczenia monarchy). Na osobie Ludwika wygasła czesko-węgierska linia Jagiellonów. Zgodnie z postanowieniami zjazdu wiedeńskiego z 1515 r. trony Czech i Węgier przejęli Habsburgowie.

Kalendarium:

1384 – Przybycie do Polski Jadwigi Andegaweńskiej. Wilhelm Habsburg podejmuje nieudane próby zalegalizowania wcześniejszych zaręczyn,
1386 – Zgodnie z postanowieniami unii w Krewie (1385) Jadwiga Andegaweńska poślubiła Władysława Jagiełłę. Protoplasta Jagiellonów królem Polski,
1409–1411 – Wielka wojna Polski i Litwy z Zakonem Krzyżackim. Bitwa pod Grunwaldem (1410). Wzrost międzynarodowego prestiżu Władysława Jagiełły,
1434 – Śmierć Władysława Jagiełły. Wstąpienie na tron jego starszego syna Władysława Warneńczyka,
1437 – Śmierć króla Czech Zygmunta Luksemburczyka. Na tron czeski wstępuje Albrecht Habsburg, król Niemiec i Węgier,
1439 – Śmierć Albrechta Habsburga. Rok później na tronie węgierskim zasiada król Polski Władysław Warneńczyk, a na tronie niemieckim Fryderyk III Habsburg. W Czechach w imieniu małoletniego syna Albrechta, Władysława, rządy objęła jego matka Elżbieta,
1444 – Bitwa pod Warną. Śmierć Władysława Warneńczyka,
1447 – Królem Polski został Kazimierz Jagiellończyk,
1454 – Ślub Kazimierza Jagiellończyka z Elżbietą Habsburg, nazywaną Rakuszką,
1454–1466 – Wojna trzynastoletnia. Zwycięstwo państwa polsko-litewskiego nad Zakonem Krzyżackim,
1471 – Najstarszy syn Kazimierza Jagiellończyka i Elżbiety Rakuszkanki, Władysław Jagiellończyk, objął tron czeski jako krewny Habsburgów,
1491 – Władysław Jagiellończyk został Królem Węgier,
1492 – Śmierć Kazimierza Jagiellończyka. Królem Polski został Jan Olbracht,
1501 – Śmierć Jana Olbrachta. Królem Polski został Aleksander Jagiellończyk,
1506 – Śmierć Aleksandra Jagiellończyka. Królem Polski został Zygmunt Stary,
1515 – Zjazd Jagiellonów i Habsburgów w Wiedniu. Porozumienie obu dynastii. Habsburgowie w zamian za wyrzeczenie się sojuszu z Moskwą i wspierania Krzyżaków zyskują prawo do sukcesji tronu Czech i Węgier po Jagiellonach,
1517 – Wystąpienie Marcina Lutra. Początek reformacji,
1525 – Traktat krakowski. Hołd Pruski,
1538 – Układ w Wielkim Waradynie. Podział Węgier między Jana Zapolę i Ferdynanda Habsburga,
1548 – Śmierć Zygmunta Starego. Królem Polski został Zygmunt August,
1572 – Śmierć Zygmunta Augusta. Koniec dynastii Jagiellonów.

Mapy:

Europa w drugiej połowie XV wieku,
 Europa w XVI wieku.

4. WIT STWOSZ, MIKOŁAJ KOPERNIK – PROBLEM TOŻSAMOŚCI?, klasa II

Źródła:

F. Rabelais „Gargantua i Pantagruel” w tłumaczeniu S. Boya-Żeleńskiego.

Jako Gargantua kształcony był przez pewnego teologa w alfabecie łacińskim:

Jakoż w istocie przydano mu wielkiego doktora teologii, nazwiskiem mistrz Tubal Holofermus, który nauczył go tak dobrze abecadła, iż recytował je z pamięci od końca. Co zajęło mu pięć lat i trzy miesiące. Potem czytywał mu Donata, Faceta, Theodoleta i Alanusa *In Parabolis*, na czym zeszło trzynaście lat, sześć miesięcy i dwa tygodnie.

Ale zważcie że równocześnie uczył go pisać alfabetem gotyckim i że sam musiał pisać wszystkie swoje księgi, sztuka bowiem drukarska nie była jeszcze w powszechnym użyciu. [...] Potem mu czytywał *de Modis significandi* (o sztuce podpisywania się) z komentarzami mistrzów, na czym zeszło więcej niż osiemnaście lat i jedenaście miesięcy. I umiał je tak dobrze, że na wrywki w każdym miejscu powtarzał je na wspak. I dowodził na palcach swojej matce, że *de modis significanti non erat scietia* (że sztuka podpisywania się nie była nauką, zwrot po łacinie miał dowodzić uczoności Gargantui).

Potem mu czytał *Computum*, na czym strawił Gargantua szesnaście lat i dwa miesiące; w tym to czasie jego preceptor umarł. Po nim miał jeszcze drugiego mistrza, który mu czytywał Hugocja, Senekę i parę jeszcze innych z podobnej mąki; z których to dzieł stał się tak mądry, jak był w bebechach swojej matki.

Jako Pantagruel przebywając w Paryżu, otrzymał list od ojca swego:

Obecnie wszystkie nauki odżyły i wróciły do czci, języki zmartwychwstały: grecki, bez którego jest wstydem, aby ktoś się mógł mienić uczonym, hebrajski, chaldejski, łaciński. Kwitnie sztuka drukarska tak wyborna, tak udoskonalona, którą wynaleziono swego czasu z natchnienia bożego, tak jak, przeciwnie, broń palną, z podszeptu szatana. Świat pełen jest ludzi uczonych, najświatlejszych nauczycieli, najwspanialszych księgarń; i sądzę iż, ani za czasów Platona, ani Cyserona nie było takich ułatwień w nauce jak obecnie. Nie łatwo od dziś będzie znaleźć miejsce w świecie albo w towarzystwie komuś, kto nie będzie dobrze oglądany w warsztacie Minerwy (bogini mądrości). Mniemam, iż dzisiaj rozbójnicy, kaci, pastuchy i drapichruście bardziej są biegli w naukach, niż byli księża i kaznodzieje za moich czasów.

Biogramy:

Mikołaj Kopernik (Nicolaus Copernicus) – niem. Nikolaus Kopernikus; (urodził się 19 lutego 1473 r. w Toruniu, zmarł 24 maja 1543 r. we Fromborku). Autor dzieła *De revolutionibus orbium coelestium*, napisanego w 1543 roku, w którym przedstawił heliocentryczną wizję świata; dzieło Kopernika dokonało przełomu i wywołało jedną z najważniejszych rewolucji naukowych od czasów starożytnych, nazywaną przewrotem kopernikańskim. Piastował funkcję kanonika warmińskiego, scholastyka wrocławskiego, a nawet kanclerza kapituły warmińskiej. Był wybitnym **polihistorem** renesansu, czyli naukowcem zajmującym się wieloma dziedzinami, zajmował się między innymi astronomią, matematyką, prawem i ekonomią, strategią wojskową, astrologią. Był także lekarzem oraz tłumaczem. Mikołaj Kopernik ukończył w 1491 roku naukę w szkole parafialnej. W tej szkole nauczył się łaciny, podstaw matematyki i astronomii. Na przełomie 1491/1492 r. rozpoczął studia na Akademii Krakowskiej, wpisując się do metryki jako *Nicolaus Nicolai de Thuronia*. Czasy jego krakowskich studiów przypadły na okres świetności tzw. krakowskiej szkoły astronomiczno-matematycznej. Dzięki staraniom wuja Łukasza w 1496 roku rozpoczął studia prawnicze w Bolonii, wpisując się w styczniu 1497 do albumu nacji niemieckiej bolońskiego Uniwersytetu Jurystów. Podział uniwersytetów na nacje nie miał nic wspólnego z segregacją narodową – do nacji niemieckiej zaliczano wówczas m.in. Polaków, Czechów i Węgrów. Pracował także wraz z bratem Andrzejem Kopernikiem w kancelarii papieskiej w Rzymie. W 1501 roku został lekarzem biskupa warmińskiego i swojego wuja, Łukasza Watzenrode. Odtąd rezydował i mieszkał na zamku w Lidzbarku Warmińskim. W roku 1510 przeniósł się do Fromborka i sporządził tam mapę Warmii. We Fromborku dokonał licznych obserwacji nieba. W czasie wojny polsko-krzyżackiej 1519–21 r., wobec opuszczenia Warmii przez większość członków kapituły, na barkach Kopernika spoczęło zadanie obrony zamków warmińskich. Wzmocnił wówczas m.in. fortyfikacje zamku olsztyńskiego, tak, że nadciągające w 1521 roku wojska krzyżackie zrezygnowały z jego oblężenia. Mikołaj Kopernik jest też autorem *Traktatu o monetach* z 1522 roku, gdzie wyklada propozycję reformy monetarnej. Swoją bogatą księgozbiór przekazał w testamencie diecezji warmińskiej. Książki trafiły w 1626 roku w ręce Szwedów i do dzisiaj są przedmiotem badań polsko-szwedzkich.

Wit Stwosz, także Wit Stosz; po niemiecku Veit Stoss (ur. około 1448 w Horb an Neckar, koło Stuttgartu, zmarł jesienią 1533 roku w Norymberdze) – niemiecki rzeźbiarz, grafik i malarz, jeden z najwybitniejszych przedstawicieli późnego gotyku w rzeźbie. O najwcześniejszej edukacji artystycznej Stwosza nie wiadomo nic pewnego. Uczył się rzeźby od artystów z Nadrenii. Zapewne miał styczność z Mikołajem z Lejdy. Gdy przybył do Krakowa w 1477 roku, aby podjąć się wykonania ołtarza głównego w najważniejszym kościele miejskim, był już w pełni ukształtowanym artystą. Po wykonaniu Ołtarza Mariackiego oraz paru innych zamówień (m.in. nagrobków króla Kazimierza Jagiellończyka i biskupa Piotra z Bziny), Stwosz w 1496 przeprowadził się z powrotem do Norymbergii. W 1503 r. podrobił weksel, na którym postawił fałszywy podpis i pieczęć. Karę ograniczono do wypalenia mu 4 grudnia 1503 roku rozgrzanym żelazem piętna na obu policzkach i zakazu opuszczania miasta do końca życia. Zakazowi się jednak nie podporządkował i uciekł do Münsterstadt. Ważniejsze dzieła Wita Stwosza w Polsce to ołtarz główny w bazylice NMP w Krakowie tworzony w latach 1477–1489, krucyfiks w tym kościele oraz nagrobek króla Kazimierza IV Jagiellończyka na Wawelu.

Kalendarium:

1454–1466 – wojna trzynastoletnia z Krzyżakami zakończona pokojem w Toruniu, dotychczasowa stolica państwa zakonnego Malbork przechodzi w ręce polskie, stolicą państwa zakonnego zostaje Królewiec, Polska odzyskuje Pomorze Gdańskie,
1492 – śmierć króla Kazimierza Jagiellończyka,
1492 – wypłynięcie Krzysztofa Kolumba w poszukiwaniu drogi morskiej do Indii, odkrycie Ameryki,
1493 – zwołanie pierwszego polskiego dwuizbowego Sejmu w Piotrkowie,
1505 – uchwalenie konstytucji *Nihil Novi* przez polski Sejm,
1517 – przedstawienie 95 tez Marcina Lutra w Wittemberdze, początek nurtu reformacji,
1519–1521 – ostatnia wojna polsko-krzyżacka, zwycięstwo strony polskiej,
1525 – Hołd Pruski i sekularyzacja państwa zakonnego,
1545–1563 – sobór trydencki, początek kontrreformacji.

5. PAŃSTWA NIEMIECKIE A ROZBIORY RZECZYPOSPOLITEJ, klasa II

Biogramy:

Fryderyk II Wielki – urodzony w 1712 roku, zmarł w 1786 roku. Król Prus w latach 1740–86. Jest uważany za twórcę potęgi militarnej Prus, nazywany „królem-żołnierzem” lub „królem-sierżantem”. Jednym z ważniejszych jego przedsięwzięć politycznych była wojna o sukcesję austriacką, która zakończyła się zdobyciem Śląska. Z wojny siedmioletniej mimo sojuszu antypruskiego wyszedł obronną ręką dzięki tzw. „cudowi domu brandenburskiego”, czyli woli Piotra III i carycy Katarzyny II zakończenia wojny. W 1772 roku Fryderyk II był głównym sprawcą traktatu rozbiorowego Polski. Zależało mu na zdobyciu Pomorza i Warmii. Rozbudowany przez niego pałac w Sanssouci pod Poczdamem stał się Mekką ówczesnych artystów i myślicieli, np. dla Woltera.

Fryderyk Wilhelm II – urodzony w 1744 r., zmarł w 1797 r., król pruski w latach 1786–1797, bratanek Fryderyka II Wielkiego. Wziął udział w II i III rozbiórce Polski, osobiście dowodził wojskiem pruskim tłumiącym powstanie kościuszkowskie, m.in. w bitwie pod Szczekocinami w 1794 roku. Za przyczyną zdobyczy terytorialnych na Polsce był uważany w Europie za skutecznego polityka. Z jego inicjatywy rozbudowano Berlin, powstała Brama Brandenburska. Był też mecenasem sztuki, szczególnie upodobał sobie teatr i muzykę.

Otto von Bismarck – urodził się w 1815 roku, zmarł w 1898. Premier Prus w latach 1862–71, kanclerz Niemiec w latach 1871–90. Nazywany Żelaznym Kanclerzem z racji konsekwentnej polityki jednoczenia kraju „krwią i żelazem”. Jako kolejne etapy jednoczenia Niemiec należy uznać zwycięskie wojny z Danią w 1864 roku, z Austrią w 1866 i Francją w 1870 roku. W okresie 1871–79 prowadził politykę *Kulturkampf*, czyli walki z kościołem katolickim w zaborze pruskim, co faktycznie oznaczało bezwzględną germanizację ludności polskiej. Po dokonaniu zjednoczenia Niemiec rozpoczął tworzenie „państwa opiekuńczego”, czyli rozbudowywał opiekę społeczną: zasiłki, ubezpieczenia i podwyższał płace, co było nowatorskim i drogim rozwiązaniem w ówczesnej Europie. Według jego konceptu Niemcy zdobywały terytoria zamorskie w Afryce i Azji wzorem dawnych potęg kolonialnych – Anglii, Niderlandów i Francji. Jest uważany za twórcę potęgi nowożytnych Niemiec.

Wilhelm I – urodzony w 1797 roku, zmarł w 1888, król Prus w latach 1861–1888, od 1858 roku zastępował w sprawowaniu władzy w Prusach swojego nerwowo chorego brata Fryderyka Wilhelma IV. Został pierwszym cesarzem II Rzeszy Niemieckiej utworzonej w 1871 roku. Po objęciu urzędu premiera Prus przez Bismarcka w 1862 roku pozostawał w jego cieniu, choć na początku sceptycznie odnosił się do jego polityki zjednoczenia Niemiec. W 1863 roku zawarł wraz z Rosją tzw. konwencję Alvenslebena dotyczącą tłumienia powstania styczniowego. Osobiście dowodził wojсками w wojnie prusko-austriackiej w 1866 roku i w wojnie z Francją w 1870 roku. W 1872 roku zainicjował spotkanie przywódców trzech mocarstw rozbiorowych, aby umocnić sojusz trwający od 1732 roku (traktat Loewenwolda), co skończyło się stworzeniem *Sojuszu Trzech Cesarzy* w 1873 roku.

Stanisław August Poniatowski – urodził się w 1732 roku w Wołczynie, zmarł w 1798 roku w Petersburgu. Ostatni król Polski, sprawował władzę w latach 1764–95. Starannie wykształcony, w młodości podróżował po wielu krajach Europy. Jako sekretarz brytyjskiego ambasadora w Petersburgu poznał przyszłą carycę Katarzynę II i nawiązał z nią romans. Został królem Polski w wyniku zamachu stanu Czartoryskich, dokonanego przy poparciu carycy Katarzyny. Podczas swoich rządów starał się wprowadzać reformy, będąc uzależnionym od woli wysłanników carycy w Warszawie. Pracował wraz z Stanisławem Małachowskim, Ignacym Potockim i Hugonem Kołłątajem nad tekstem Konstytucji 3 Maja. Podpisując konstytucję, wypowiedział słowa „*Nie dbam, co ze mną będzie, ale każdy, kto kocha ten kraj, musi być za tym projektem*”. Przystąpienie do Targowiczan w 1792 roku tłumaczył wolą uratowania resztek wolności. Po trzecim rozbiore w 1795 roku został zmuszony do abdykacji i wyjazdu do Petersburga.

Fryderyk August I – z dynastii Wettinów, urodzony w 1750 roku, zmarł w 1827 r., był wnukiem Augusta III Sasa, króla Polski. Elektorem saskim został w 1763 roku jako Fryderyk August III, po otrzymaniu tytułu króla saskiego w 1806 roku został Fryderykiem Augustem I. Podczas wojny francusko-pruskiej 1806 roku początkowo był sojusznikiem Prus, potem przeszedł na stronę Napoleona, za co został nagrodzony tytułem Księcia Warszawskiego z woli Polaków (Książę Warszawski w latach 1807–15). Po bitwie pod Lipskiem 1813 roku znalazł się w niewoli pruskiej. W wyniku decyzji kongresu wiedeńskiego obszar Saksonii został zmniejszony na rzecz Prus. Miał jedną córkę ze związku z Amalią Wittelsbach, Marię Augustę Nepomucenę, która w ustawie rządowej z 1791 roku typowana była na następczynię polskiego tronu po Stanisławie Augustie Poniatowskim.

Kalendarium:

1764–1795 – panowanie Stanisława Augusta Poniatowskiego,
1772, 1793, 1795 – rozbiory Rzeczypospolitej,
1789 – wybuch rewolucji francuskiej w Paryżu,
1792 – ogłoszenie *Konstytucji 3 Maja* w Warszawie,
1792 – początek wojny francusko-austriackiej (pierwsza koalicja),
1794 – powstanie kościuszkowskie,
1799 – Napoleon Bonaparte zdobywa władzę w Paryżu,
1804 – koronacja Napoleona Bonaparte na Cesarza Francuzów w Paryżu,
1807–1815 istnienie Księstwa Warszawskiego,
1814/15 – obrady kongresu wiedeńskiego – ustanowienie tzw. porządku wiedeńskiego w Europie, powstanie m.in. Królestwa Polskiego, Rzeczypospolitej Krakowskiej i Wielkiego Księstwa Poznańskiego; początek działania tzw. *Świętego Przymierza*,
1830–31 – powstanie listopadowe,
1848/49 – wiosna ludów w Europie,
1853–56 – wojna krymska, ostateczny koniec działania *Świętego Przymierza*,
1860 – „wyprawa tysiąca” Giuseppe Garibaldiego, początek zjednoczenia Włoch,
1863–64 – powstanie styczniowe,
1861–65 – wojna secesyjna w USA,
1862 – Otto von Bismarck zostaje premierem i ministrem spraw zagranicznych Prus,
1867 – utworzenie Austro-Węgier,
1871 – ogłoszenie w Wersalu powstania Cesarstwa Niemieckiego ze zjednoczonych ziem niemieckich,
1871 – Komuna Paryska we Francji,
1905–1907 – rewolucja skierowana przeciwko carowi Mikołajowi II w Rosji,
28 czerwca 1914 roku – zamach na Arcyksięcia Ferdynanda w Sarajewie, pretekst do rozpoczęcia I wojny światowej.

Mapy:

Rzeczpospolita w dobie rozbiorów (1772–1795 r.),
 Europa w XVIII w.,
 Europa w drugiej połowie XIX w. (od 1848 r.).

6. II WOJNA ŚWIATOWA. ZAGŁADA, klasa III

Źródła:

Hans Maier, *Polska i Niemcy – sąsiedztwo nabiera kształtów*, w: H. Dmochowska, K. Kopacki (red.), *Polska i Niemcy. Trudne kontakty – dobre perspektywy*, wyd. Konrad-Adenauer-Stiftung e.V., Vertretung in Polen, Warszawa 2001, s. 7, 15.

„Polacy i Niemcy nigdy nie byli odwiecznymi wrogami. Jako „sąsiedzi od tysiąca lat” przez długie okresy w historii żyli ze sobą w pokoju. Dopiero nowoczesny nacjonalizm na dłużej zakłócił stosunki polsko-niemieckie. Smutną kulminacją wyobcowania była dyktatura nazistowska. Po ataku Niemiec na Polskę w 1939 roku i straszliwych zbrodniach popełnionych przez Niemców na narodzie polskim, późniejszych okropnościach ucieczki i wypędzenia milionów Niemców z ich stron rodzinnych na wschodzie w latach 1944–47 – po wszystkich tych wydarzeniach przepaść między tymi dwoma narodami stała się tak głęboka, że powrót do normalności wydawał się prawie niewyobrażalny(...) Po II wojnie światowej Polska została stłamszona w ramach bloku wschodniego, tak jak Niemcy, i pozbawiona ponad jednej trzeciej przedwojennego terytorium, za co uzyskała rekompensatę w postaci ziem na

zachodzie, początkowo jedynie przez nią administrowanych. Częścią tragedii, spowodowanej przez Hitlera i Stalina na Europę, było to, że wypędzona po 1945 roku ze swoich stron rodzinnych kadra naukowa polskiego uniwersytetu we Lwowie osiedliła się we Wrocławiu nad Odrą – choć do dzisiaj Polacy mają niemałe trudności z tym, by wyobrazić sobie Lwów jako rosyjskie – dziś jako ukraińskie – miasto. I odwrotnie: Niemcy natrafiają dzisiaj w Prusach Wschodnich, na Pomorzu i Śląsku także na ślady swojej własnej dawnej kultury. Wielowiekowej tradycji nie da się tak łatwo wymazać czy wyprzeć ze świadomości. Potrzeba było czasu, by stopniowo doceniono i uhonorowano dziedzictwo niemieckiej kultury w Europie Środkowej i Wschodniej i uznano je na nowo za część wspólnej europejskiej tradycji...”

Biogramy:

Adolf Hitler – przyszły wódz III Rzeszy urodził się 20 kwietnia 1889 r. w mieście Barunau w górnej Austrii. Był synem Klary Pözl i Aloisa Hitlera, austriackiego urzędnika celnego. Już od wczesnego dzieciństwa Adolf musiał znosić upokorzenia i docinki ze strony apodyktycznego i nadużywającego alkoholu ojca, trwało to aż do śmierci Aloisa w styczniu 1903 r. Konflikty z ojcem i sytuacja w domu rodzinnym miały wpływ na kształtowanie się charakteru przyszłego kanclerza Niemiec i na jego słabe osiągnięcia edukacyjne, choć w czasach szkolnych objawił się jego malarski talent. Adolf Hitler ukończył szkołę i w 1907 wyruszył do Wiednia gdzie trzykrotnie bezskutecznie starał się o przyjęcie na tamtejszą Akademię Sztuk Pięknych. Przez pewien czas utrzymywał się z renty i malowania pocztówek. W 1913 wyjechał do Monachium, gdzie zastała go I wojna światowa. Po wybuchu konfliktu Adolf Hitler, choć był obywatelem Austro-Węgier, wstąpił do armii niemieckiej, gdyż nie chciał służyć w wielonarodowej armii swojego kraju. W czasie wojny dosłużył się stopnia kaprała i otrzymał żelazny krzyż. Po zakończeniu wojny trafił do Monachium, gdzie zetknął się ze skrajnie prawicową Niemiecką Partią Robotników (DAP), której został członkiem, a potem przywódcą. W 1921 r. partia Adolfa Hitlera zmieniła nazwę na Narodowo-Socjalistyczną Niemiecką Partię Robotników (NSDAP) i pod tym szyldem dążyła do przejęcia władzy w Niemczech. W 1923 r. Hitler i jego towarzysze zorganizowali w Monachium zamach stanu, który miał na celu obalenie rządu krajowego Bawarii. Akcja nie powiodła się i Adolf Hitler trafił do więzienia. W czasie pobytu w zakładzie karnym przy pomocy Rudolfa Hessa napisał książkę, której nadał tytuł „Moja Walka” (Mein Kampf), która szybko stała się nową „biblią” dla wyznawców ideologii nazistowskiej. W 1933 r. NSDAP przejęła władzę, a Adolf Hitler został kanclerzem Niemiec. Rok później, po śmierci prezydenta Republiki Weimarskiej, Paula von Hindenburga, Hitler przejął uprawnienia głowy państwa i stał się faktycznym *Führerem* – wodzem III Rzeszy. W czasie swoich rządów konsekwentnie realizował skrajnie nacjonalistyczną, nazistowską politykę państwową, której symbolem było prześladowanie Żydów niemieckich. W 1939 r. Niemcy Adolfa Hitlera rozpętały II wojnę światową, która zakończyła się ich klęską w 1945 r. Adolf Hitler popełnił samobójstwo w oblężonym Berlinie 30 kwietnia 1945 r. W czasie wojny państwo niemieckie realizowało projekt planowej eksterminacji narodu żydowskiego – Holokaust. Ideowym i duchowym ojcem tego pomysłu był właśnie Adolf Hitler.

Alfred Rosenberg – przyszły teoretyk niemieckiego nazizmu urodził się 12 stycznia 1893 w estońskim Tallinie w rodzinie niemieckiej. Studiował architekturę na uniwersytecie w Rydze oraz inżynierię w Moskwie. Studia zakończył w 1917 roku. Po wybuchu rewolucji bolszewickiej w Rosji, Rosenberg opowiedział się po stronie jej przeciwników. Jednak szybko wyjechał z Rosji do Europy zachodniej i już w 1918 roku osiadł w Niemczech. Już wtedy miał ukształtowane skrajnie prawicowe poglądy. Był jednym z głównych założycieli skrajnie nacjonalistycznej Niemieckiej Partii Robotników. Właśnie do tej formacji dołączył Adolf Hitler, który najpierw stał się jej faktycznym przywódcą, a następnie przekształcił ją w NSDAP (Narodowo-Socjalistyczna Niemiecka Partia Robotników). W 1921 roku Rosenberg wszedł w skład redakcji „Völkischer Beobachter”, jednej z najważniejszych nazistowskich gazet. Po rozwodzie w 1923 roku z pierwszą żoną, Estonką Hildą Leesmann, dwa lata później poślubił Hedwig Kramer. Miał z nią dwójkę dzieci, syna i córkę. W 1930 roku został deputowanym do Reichstagu. W tym okresie napisał książkę pod tytułem „Mit XX wieku”, która obok „Mojej Walki” Hitlera stała się główną lekturą narodowych socjalistów. W 1933 roku Rosenberg objął kierownictwo Wydziału Zagranicznego NSDAP. Po wybuchu II wojny światowej kierował grabieżą dóbr z terytoriów znajdujących się pod okupacją niemiecką. W 1941 roku został mianowany Ministrem Rzeszy do Spraw Okupowanych Terytoriów Wschodnich. Jako szef tego resortu, był współodpowiedzialny za kwestię „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”. Po wojnie Rosenberg został schwytany przez Brytyjczyków i postawiony przed Międzynarodowym Trybunałem Wojskowym w Norymberdze. Choć trybunał wiedział o przypadkach sprzeciwu Rosenberga wobec niemieckiego bestialstwa na terytoriach okupowanych, nie został on oczyszczony z zarzutów (planowanie wojny, spiszek przeciw pokojowi, zbrodnie przeciw pokojowi, ludzkości i zbrodnie wojskowe) i w 1946 r. skazano go na śmierć przez powieszenie. Wyrok wykonano 16 października 1946 r.

Jan Karski – Jan Romuald Koziński, znany jako Jan Karski, urodził się 24 czerwca 1914 r. w Łodzi jako siódme dziecko Stefana Ignacego Kozińskiego i Walentyny z Burawskich. Rodzina Kozińskich zajmowała mieszkanie w czynszowej kamienicy przy ul. Kilińskiego 71 w Łodzi. Większość sąsiadów była pochodzenia żydowskiego i Janek, wychowany jako głęboko wierzący katolik, zrozumiał, że jedną z najważniejszych zasad jego wiary jest tolerancja. Był temu wierny do końca życia. Po zdaniu matury dostał się na Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, gdzie ukończył wydział prawa oraz dyplomację. Ukończywszy studia w 1935 r., przeszedł kurs w Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii w Włodzimierzu Wołyńskim. Po opuszczeniu szeregów wojska trafił do Ministerstwa Spraw Zagranicznych. W czasie działań wojennych w 1939 r. dostał się do niewoli sowieckiej. Przekazany Niemcom uciekł z transportu jenieckiego i włączył się w działania konspiracji. W 1942 r. został wysłany jako kurier do Londynu. Miał m.in. poinformować opinię publiczną na Zachodzie o dokonującej się właśnie zagładzie narodu żydowskiego. W Londynie gen. W. Sikorski nakazał upublicznienie relacji Karskiego. Karski został wysłany do USA, gdzie swoją relację miał przekazać prezydentowi F. D. Rooseveltowi. Jak relacjonował sam Karski, w czasie spotkania prezydent nagle przerwał jego wywody o mordowaniu Żydów, pytając go o sytuację... koni w okupowanej Polsce. Reakcja prezydenta USA i niechęć Brytyjczyków do podjęcia konkretnych działań uświadomiły Janowi Karskiemu, że mocarstw zachodnich kompletnie nie interesuje los Żydów. Alianci nie zaangażowali się w żadną formę pomocy. W 1944 r. Jan Karski napisał książkę *Tajne Państwo* (opisującą działalność Polskiego Państwa Podziemnego), która szybko stała się bestsellerem. Wydana w liczbie 360 tys. egzemplarzy, była później wielokrotnie wznawiana. Po wojnie Karski pracował jako wykładowca na jezuickim Uniwersytecie Georgetown w Waszyngtonie. W 1995 r. otrzymał Order Odrodzenia Polski, a także tytuł Sprawiedliwego wśród Narodów Świata. Zmarł 13 lipca 2000 r. w Waszyngtonie. Pochowano go na waszyngtońskim Cmentarzu Góry Oliwnej.

Helmut Kohl – urodził się 3 kwietnia 1930 r. w Ludwigshafen w mieszczańskiej, konserwatywnej rodzinie urzędnika skarbowego. Z rodzinnego domu wyniósł przywiązanie do wiary katolickiej. Jego starszy brat zginął podczas II wojny światowej, a sam Helmut nie musiał walczyć, choć pod koniec wojny powołany został do służby pomocniczej w Wehrmachcie. Po wojnie ukończył historię i nauki polityczne na uniwersytecie w Heildelbergu. Po ukończeniu studiów kontynuował prace naukową w Instytucie Alfreda Webera przy macierzystej uczelni. Po dwóch latach obronił doktorat w dziedzinie nauk humanistycznych. Po uzyskaniu tytułu naukowego powrócił do rodzinnego miasta i znalazł zatrudnienie w miejscowym przemyśle na stanowiskach kierowniczych. Jeszcze jako uczeń w 1946 r. młody Helmut Kohl wstąpił do CDU. W 1966 r. objął kierownictwo partii w Nadrenii-Palatynacie i wszedł w skład zarządu federalnego. W 1969 r. został premierem Nadrenii-Palatynatu. W okresie swoich rządów w Nadrenii

doprowadził do przeprowadzenia reformy terytorialnej. Przyczynił się do powstania Uniwersytetu Terwir-Kaiserlautern. Od 1973 r. przez kolejne dwadzieścia pięć lat sprawował funkcję przewodniczącego CDU. Do końca lat siedemdziesiątych był jednym z liderów konserwatywnej opozycji w Bundestagu. 1 października 1982 r., po zmianie międzypartyjnej koalicji w Bundestagu Helmut Kohl został kanclerzem RFN. Już w pierwszych latach swoich rządów doprowadził do poprawy stosunków niemiecko-francuskich, co miało ważne znaczenie w procesie jednoczenia Europy. Po upadku muru berlińskiego 9 listopada 1989 r. doprowadził do szybkiego podpisania z NRD układu o unii monetarnej, gospodarczej i społecznej. 12 listopada 1989 r. spotkał się w Krzyżowej z Premierem Tadeuszem Mazowieckim. W czasie tego spotkania obaj przywódcy wzięli udział w słynnej „mszy pojednania”, a ich znak pokoju stał się symbolem nowego otwarcia w stosunkach polsko-niemieckich. Dzięki zabiegom Helmuta Kohla mocarstwa zwycięskie w II wojnie światowej wyraziły zgodę na zjednoczenie Niemiec i włączenie terytorium dawnej NRD do NATO. 17 stycznia 1991 r. został pierwszym kanclerzem zjednoczonego kraju. Jego polityka zagraniczna, uznanie granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej oraz poparcie dla polskiego członkostwa w NATO i Unii Europejskiej, zaowocowało znaczną poprawą relacji polsko-niemieckich. Po wyborach w 1994 r. ponownie został kanclerzem i funkcję tę sprawował do 1998 r. kiedy po wyborach Bundestag został zdominowany przez deputowanych konkurencyjnej socjaldemokracji – SPD.

Tadeusz Mazowiecki – przyszły premier urodził się 18 kwietnia 1927 r. w Płocku w rodzinie lekarskiej. Krótco po wojnie ukończył szkołę średnią – słynną Małachowiankę w Płocku. W 1946 r. wstąpił do Stronnictwa Pracy, ale działalność tej partii w Płocku została zablokowana przez PPR. W czasie studiów prawniczych na Uniwersytecie Warszawskim angażował się w działalność społeczną i zaczął współpracować z tygodnikiem „Dziś i Jutro”. Później związał się ze Stowarzyszeniem PAX. W latach 1953–55 był redaktorem naczelnym „Wrocławskiego Tygodnika Katolickiego”. Za krytykę przewodniczącego stowarzyszenia został w 1955 r. wraz ze swymi współpracownikami usunięty z PAX-u. W czasie postalinowskiej odwilży 1956 r. Mazowiecki był najpierw współtwórcą Klubu Okrągłego Stołu, a potem Ogólnopolskiego Klub Postępowej Inteligencji Katolickiej, z którego wyłonił się później Klub Inteligencji Katolickiej. Mazowiecki przez wiele lat był członkiem zarządu Klubu Inteligencji Katolickiej w Warszawie. Kiedy w roku 1958 r. powstał miesięcznik „Więź”, Mazowiecki został jego redaktorem naczelnym i funkcję tę pełnił aż do 1981 roku. Jako redaktor „Więzi” w 1961 r. Mazowiecki został posłem. Należał do Koła Postów Znak, którego politykę współtworzył przez 10 lat. W 1968 r. posłowie koła wystąpili w obronie prześladowanych studentów. Za to wystąpienie na koło spadła fala ataków ze strony obozu władzy. Mimo zagrożenia istnienia „Więzi” Mazowiecki jednak się nie ugiął i dalej bronił studentów. Mimo wszystko pismo przetrwało. Kiedy po wydarzeniach w Radomiu i Ursusie w 1976 r. powstał Komitet Obrony Robotników, Mazowiecki należał do tych, którzy od początku go wspierali. W maju 1977 r. był rzecznikiem współpracowników KOR-u, którzy w kościele św. Marcina w Warszawie prowadzili głodówkę protestacyjną, upominając się o wolność dla więzionych robotników oraz aresztowanych działaczy KOR. W 1978 r. Mazowiecki współtworzył Towarzystwo Kursów Naukowych i był członkiem jego Rady Programowej. W tym okresie stał się jednym z liderów opozycji demokratycznej. W sierpniu 1980 r. był jednym z inicjatorów apelu polskich intelektualistów wspierających strajkujących w Gdańsku robotników i współtworzył Komisję Ekspertów przy Międzyzakładowym Komitecie Strajkowym. Pomagał też w procesie rejestracji NSZZ „Solidarność”. W okresie legalnego istnienia związku został redaktorem naczelnym „Tygodnika Solidarność”. Stworzył redakcję i kierował tygodnikiem do momentu jego zawieszenia 13 grudnia 1981 roku. W czasie stanu wojennego przez rok był przetrzymywany w obozach w Jaworzu i Dąbówku. Mazowiecki uczestniczył w negocjacjach poprzedzających Okrągły Stół, a w trakcie obrad był współprzewodniczącym zespołu do spraw pluralizmu związkowego i koordynatorem pracy zespołów negocjacyjnych opozycji. Od wiosny 1989 r. ponownie został redaktorem naczelnym „Tygodnika Solidarność”. Nie kandydował do Sejmu w wyborach 4 czerwca 1989 r. 24 sierpnia tego samego roku powołany na urząd Premiera. Po raz pierwszy od zakończenia II wojny światowej w kraju bloku komunistycznego na czele rządu stanął polityk, który wywodził się z obozu demokratycznej opozycji, podobnie jak większość ministrów jego gabinetu. 12 listopada 1989 r. spotkał się w Krzyżowej z kanclerzem Niemiec Helmutem Kohlem. Obaj politycy wzięli udział w słynnej „mszy pojednania”, a ich znak pokoju stał się symbolem nowego otwarcia w stosunkach polsko-niemieckich. W grudniu 1990 roku Mazowiecki, po przegranej w pierwszej turze wyborów prezydenckich, ustąpił ze stanowiska premiera. Od 1991 do 2001 r. był posłem na Sejm, przewodniczył między innymi Komisji Konstytucyjnej i Komisji Integracji Europejskiej. W 1992 r. został specjalnym sprawozdawcą Komisji Praw Człowieka ONZ w byłej Jugosławii, skąd alarmował świat o zbrodniach, które się tam dokonywały. Ustąpił w 1995 na znak sprzeciwu wobec bierności i obojętności społeczności międzynarodowej. W 1997 r. Mazowiecki należał do współautorów Konstytucji RP i był głównym autorem preambuły jej otwierającej. Od 2010 roku jest doradcą Prezydenta RP Bronisława Komorowskiego.

Władysław Bartoszewski – przyszły Minister Spraw Zagranicznych RP urodził się 19 lutego 1922 r. w Warszawie. Maturę zdał w 1939 r. Po wybuchu wojny z Niemcami uczestniczył w obronie Warszawy jako noszowy. W 1940 r. został pochwycony w łapance na Żoliborzu i skierowany do obozu koncentracyjnego w Auschwitz. Jeszcze w tym samym roku został zwolniony, najprawdopodobniej dzięki staraniom Czerwonego Krzyża. Relację z pobytu w obozie przekazał przedstawicielom Związku Walki Zbrojnej. W 1941 r. rozpoczął studia humanistyczne na tajnym Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Warszawskiego. W sierpniu 1942 r. został żołnierzem Armii Krajowej. Skierowano go do prac w Biurze Informacji i Propagandy Komendy Głównej Armii Krajowej. W wrześniu tego samego roku włączył się w działalność Tymczasowego Komitetu Pomocy Żydom (Żegota), który w grudniu 1942 r. został przekształcony w oficjalną agendę władz RP i funkcjonował dalej jako Rada Pomocy Żydom przy Delegacji Rządu RP na Kraj. W 1944 r. wziął udział w Powstaniu Warszawskim. Po wydostaniu się z miasta przedostał do Krakowa, gdzie kontynuował działalność konspiracyjną. Po powrocie do Warszawy szybko włączył się w działalność organizacji konspiracyjnej „Nie”, kierowanej przez gen. Augusta Emila Fieldorfa. Po wojnie współpracował z Główną Komisją Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce, której przekazywał informacje o sytuacji w obozach koncentracyjnych oraz o zagładzie Żydów. Po wojnie Władysław Bartoszewski próbował kontynuować przerwane w 1944 r. studia. W 1948 r. został przyjęty na trzeci rok polonistyki na Uniwersytecie Warszawskim. Jego edukacja została przerwana w 1949 r. przez aresztowanie i pięć lat pobytu w więzieniu. Po wyjściu z więzienia na fali odwilży 1956 r. kontynuował działalność publicystyczną. Był członkiem redakcji tygodnika „Stolica” i współpracował m.in. z „Tygodnikiem Powszechnym”. W 1958 r. podjął kolejną próbę uzupełnienia formalnego wykształcenia, wznowiając studia na UW. W 1962 r. złożył gotową pracę magisterską na ręce promotora, ale decyzją rektora został skreślony z listy studentów. Od 1969 do 1973 był prezesem Oddziału Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Książki, a w grudniu 1969 został wybrany do Zarządu Polskiego PEN Clubu. W 1970 r. został objęty całkowitym zakazem druku w Polsce. Od 1973 do 1985 (z dwuletnią przerwą w latach 1983–1984 – gościł jako *Gastprofessor* z wykładami w Monachium). Władysław Bartoszewski pracował jako starszy wykładowca na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Współpracował też z Radiem Wolna Europa. W czasie stanu wojennego został internowany i przebywał w ośrodkach internowania na warszawskiej Białotęce i w Jaworzu. W latach 1986–1988 powrócił z wykładami do Monachium, a od 1988 do 1989 r. prowadził także zajęcia na uniwersytecie w Augsburgu. Po 1989 r. aktywnie włączył się w życie publiczne. Był Ambasadorem RP w Austrii, senatorem i dwukrotnie Ministrem Spraw Zagranicznych RP (1995; 2000–2001). W 2006 r. kierował Radą Nadzorczą PLL LOT, a od 2009 r. do chwili obecnej jest Prezesem Honorowym Stowarzyszenia Pracowników, Współpracowników i Przyjaciół Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa Imienia Jana Nowaka-Jeziorańskiego. Do chwili obecnej Władysław Bartoszewski angażuje się w inicjatywy związane z budowaniem dobrych stosunków polsko-żydowskich i polsko-niemieckich.

 Mapy:

Hitlerowski system okupacyjny i ruch oporu w Europie (1939–1945) z wykresami,
Eksterminacja narodu polskiego przez okupantów (1939–1945), z wykresami,
Holocaust na ziemiach polskich (1939–1945) z wykresami.

 Ikonaografia:

Cykl czterech obrazów Andrzeja Wróblewskiego z serii „Rozstrzelanie”.

NOC W GALERII. QUIZ DO FILMU

1. Cemu zawdzięczał swój przydomek „Bogaty” mąż Jadwigi Jagiellonki Jerzy Wittelsbach?

- a) Był kupcem i handlował na Bałtyku
- b) Posiadał tyrolskie kopalnie srebra
- c) Zbił fortunę na wyrębie bawarskich lasów

2. Skąd znamy treść dokumentu *Dagome iudex*?

- a) Z fragmentu odpisu tego dokumentu, który ocalał do naszych czasów
- b) Ze średniowiecznej kroniki Thietmara
- c) Z archiwum papieskiego w Watykanie

3. Jak nazywał się polski mieszczanin, którego ugryzł pies Wita Stwosza w Krakowie?

- a) Konstanty z Brina
- b) Jan Konopny
- c) Stanisław Cieśla

4. Prognatyzm żuchwy czyli przerost kości twarzoczaszki to choroba występująca w rodzinie:

- a) Habsburgów
- b) Jagiellonów
- c) Hohenzollernów

5. Kto był ostatnim władcą z dynastii Jagiellonów na Węgrzech i w Czechach do 1526 roku?

- a) Władysław Jagiellończyk
- b) Aleksander Jagiellończyk
- c) Ludwik Jagiellończyk

6. W którym mieście w Polsce Habsburgowie mieli majątek:

- a) W Zwierzyńcu
- b) W Żywcu
- c) W Żaganiu

7. Który cesarz niemiecki w młodości był związany z Elżbietą Radziwiłłówną?

- a) Wilhelm I
- b) Fryderyk Wilhelm I
- c) Wilhelm II

8. Jak nazywał się polski berlińczyk, który ratował miasto przed Rosjanami w 1760 roku?

- a) August Cieszkowski
- b) Zygmunt Wolf
- c) Johan Gostkowski

9. Na miejscu pałacu której z polskich rodzin wybudowano Reichstag w Berlinie?

- a) Radziwiłłów
- b) Raczyńskich
- c) Krasińskich

10. Jak w filmie „Noc w galerii” przedstawiono Mikołaja Kopernika?

- a) Jako ekscentrycznego artystę
- b) Jako piłkarza
- c) Jako szefa korporacji

NOC W GALERII

Projekt Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej powstał przy współpracy
i dzięki dofinansowaniu Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży oraz dzięki
współpracy z Domem Spotkań z Historią